

PEJNJK XLI.

Ljuban
L

LJUBLJANSKI
ZVON

LETO 1921

ŠTEV. 12

Vsebina decembrskega zvezka:

1. Miran Jarc: Rastoče drevo	705
2. Pastuškin: Sramežljiva zarja	707
3. Ivo Šorli: Zgodbe o nekaterih krščanskih čednostih in nečednostih. (Konec.)	708
4. Ivan Albreht: Fantazija o dveh	713
5. Dr. Ivan Prijatelj: Duševni profili naših preporoditeljev. (Konec.)	714
6. Juš Kozak: Rdeče lise. (Konec.)	730
7. Mirko Pretnar: V lepih nočeh	741
8. Pastuškin: Dekle s pojočim srcem	741
9. Marija Kmetova: Notturmo. (Enodejanka.)	742
10. Mirko Pretnar: Samó besede	748
11. A. P.: Lastovka. (Konec.)	749
12. Ivan Albreht: Molitev	756
13. Književna poročila	757
<i>J. A. G.: Tavčar Ivan: Zbrani spisi. — Fran Levstik: Izbrani spisi za mladino. — Dr. Lokar: Slovenska čitanka za višje razrede srednjih in njim sorodnih šol. — Josip Vidmar. Čehov Ant. P.: Sosedje in druge novele. — A. Funtek. Dve Meškovi povesti v nemškem prevodu. (Konec.) — Ivan Zorec: Crnjaški Milan: Priče o muškom.</i>	
14. Nove knjige	768

„Ljubljanski zvon“

izhaja v zvezkih po enkrat na mesec ter stane na leto 180 K, za pol leta 90 K, za četrt leta 45 K, za Italijo po 60 lir na leto.

Posamezni zvezki se dobivajo po 18 K.

Odgovorni urednik: Dr. Joža Glonar.

Uredništvo ne vrača rokopisov, ki jih ni naročilo. — Upravištvo se nahaja v Prešernovi ulici šte. 54.

Last in založba „Tiskovne zadruge“, z. z. o. z. v Ljubljani.

Tiska Delniška tiskarna, d. d. v Ljubljani.

LJUBLJANSKI ZVON

MESEČNIK ZA KNJIŽEVNOST IN PROSVETO.

LETNIK XLI.

1921.

ŠTEVILKA 12.

MIRAN JARC:

RASTOČE DREVO.

I.

Zimska noč pogoltnila je misli škripajoče,
ki na cesti hrepenenja jih izhreščal konj drveč⁽¹⁾ je — moj duh,
ko skoz mrko pokrajino v led in sneg sem pisal vzdihne in molk suh
je v široko temó odmeval in pogoltnil škripajoče

slutnje. — — V kvader luči sem se potopil, da se mi je zameglil
vid srcá.

V vežo dvorca belega sem vstopil, oblila me je toplih besed
svetloba.

Zadehtelo je po Tebi, začutil sem Te, začul Tvoj biserni smeh in
Te videl. Tesnoba

v moji duši, ki ve za vso zasneženo pot, me je za hip omamila.

In začutil sem, da mi iz rok že sijo nenapisani stihí

(v kletko čakanja zaprtih divjih željá).

Poiskal sem Tvojo roko, da jih vanjo prelijem do dna. —

Umolknil sem od slasti v utešenja pesmi pretihí.

II.

Kako lepo je iti v dveh
v takih svetlih svetih nočeh.

Na obzorjih se kristali zvonenje,

zbiseril se mi davni sen je

v podobo: dalja zasnežena vsa

in midva sredi vesoljstva sama...

Gledam še drugo: greva v dveh
 v bengalično kričo^čih nočeh.
 Tvoj rožnati smeh mi zastira oči,
 da bi ne videl groze noči.
 Ko okostnjaki krog naju plešó
 spletava k zvezdam si lestvico. —

Vem: takrat Te pri meni ne bo:
 sam razdvajal bom temó!
 O, morda ko se bom zgrozil,
 bom Tvoje ime v brezkončnost zavpil,
 če tudi Tvoj sen me več ne pozna,
 če najde moj klic Te v bleščavi sveta,
 če tudi sto hrepenenj daleč si —
 boš zdrznila se sredi dneva, noči.
 O, pojdi vsaj Tvoja rožnata misel z mano v dveh
 v bengalično kričo^čih nočeh!

III.

Ne morem roké Ti več dati,
 ker sem videl rasti drevo.
 Kadar nekđaj sem Ti božal roko,
 sem gledal le sonce, na trati
 sem gledal le trav valovanje
 in pastirčkov solnčno igranje.
 Vidim skoz okno: drevesa rasto,
 nekaterih vejevja v objeme zrasto,
 nekatera samotno rasto.
 Ne morem roké Ti več dati;
 nekatera drevesa samotno rasto.

IV.

Na stopnicah sva obstala
 in pozabila na slíko: Drevesa rasto...

Roko v roki sva obdržala. —
 (Spomnil sem se pijanca y obupu!)

Čez eno uro sem cestam bil brat — brzjavni drog.

V.

Mimo katerih vasi zdaj avto drvi?

Jaz pa pijem zapadajočega solnca, teran (.)
in Tvojim cvetkam na oknu bolj zvest sem kot Ti,
ki so Te tujci mi vzeli, da zdaj ko noči se dan

Jutri že spet boš vroče prožila mi roke smejoče.
rešila si se mučilca — samotnega. — Tam so ceste za solncem
dirjajoče. —

VI.

Poslušati nič več nočem matere noči,
da bi o Tebi pravljčila mi.
Zdaj si češem lase — kot da uglašam strune,
da zvrto glavi nihajev Te njihovo dehtenje,
v obleke zgibe, ki bodo drugim rune,
sem skrtil osredotočenega pogleda strmenje
in zapešo mi roke in noge ko lok vijoline,
da me boš žejna kakor daljine...

Ali kadar mi omahnejo od igranja trudne roké?!
Poslušati nič več ne morem matere noči!

PASTUŠKIN:

SRAMEŽLJIVA ZARJA.

Jedva noč zatone mrka,
nova zarja, ko potrka,
živo kakor mak zardi:
zre v blazinah mojo revo,
kako iščem svojo devo,
tebe iščem — a te ni.

Oj kako deviško bela
zarja sleherna zardela
bi šele, če bi zares,
draga, ti pri meni bila;
oj to bi nazaj planila,
vzток zastrla čezincez!

IVO ŠORLI:

ZGODBE O NEKATERIH KRŠČANSKIH
ČEDNOSTIH IN NEČEDNOSTIH. (Konec.)

VII.

O trdosrčnosti ali neusmiljenosti.

Vse se na svetu popraviti da,
le skvarjeno srce nič več ne velja.

(Lectarski napis.)

Naša žrtev je to pot Matevž Skalar, rojen v vasi H., v bovškem okraju na Tolminskem, živeč v mestu R., vpokojen naddavkar, cesarski svetovalec.

Ni bil šolan kdovekaj, a prezrli so mu vse, toliko zlata je izpod slavnega davčnega vijaka vrelo v državne blagajne, če ga je on le malo premaknil z leve na desno. Kaj znoj trpinov, solze vdov in sirot, krvavi žulji kmetov — samo suho zláto zlató!

Pa če za cesarja taka skrb, zakaj ne malo tudi zase? In začel je tako: dan pred dnevom, ko je imel potegniti toliko, da bo konec meseca celo nekaj ostalo, si sestavi seznamek ravno petnajstih oseb. Trgovcev in takih, ki bi jih lahko še malo bolj priščtenil, če ne bodo hoteli... «Po pet in pet na mesec — čez tri mesece pa spet skraja kolo!» zamrmra. In drugi dan, ko spravi plačo, se nastavi tovarišu, ki vedno javka zastran draginje. Nastavi se mu in — požvenklja... ««Lahko tebi!»» vzdihne oni, ««ki si sam — še ostaja ti! A gorje nam, ki imamo družino!»» «No, če ravno tako silno potrebuješ — — jaz sam sicer nimam, ker si moram ta mesec kupiti obleko; toda človeka poznam, ki bi dal... Samo če si pripravljen vrniti trideset za dvajset... Dà, če ti je taka sila, kar sam bi ti odštel, če dovoliš, da ti vzamem prvega prihodnjega od plače... Saj oni mi gotovo ne odreče, če mu dam trideset za dvajset...» — Človek vzame, obeča, da bo molčal, podpiše in se še zahvali. In potem še trije drugi tako. — Zdaj je Matevž Skalar res skoraj čist — kako bo živel? Pa vzame seznamek v roke, si jih zapomni prvih pet in gre prosit. Nekoliko kisel je ta ali oni obraz, a kdo bi si upal odreči?... In naposled mož je uradnik — prvega vrne.

Res Matevž prvega prihodnjega poterja svoje, razdeli to in novo plačo med potrebne, pošteno vrne, kar je sam dolžan in obide drugo tretjino petnajsterih. — Naslednji mesec tretjo, potem spet prvo. Da si še vedno ni opomogel in plačevanje za neko «mladostno neumnost» da ima...

Pólagoma se še razširi krog dajavcev, a tudi jemavcev, kupček pa raste, raste... Pri tem pa še nihče ne ve, kam bi z Matevžem: ta trdi, da mora imeti kapitale, oni, da celo dolgove, ta, da jemlje, oni, da daje posojila.

Potem si gospod Matevž poišče še bogate dote. Ni prav lahko, ker zahteva popolne varnosti, da je jetika podvržena res že zadnjim izvršnim korakom, brez prizivov in nerodnega podaljševanja, ki ga je že pri davčnih plačilnih nalogih vedno tako jezilo. Na, naposled najde, si zagotovi — naj tudi notarji žive! — pokoplje ženo, spravi in gre v pokoj, češ, da ga je preveč pretreslo.

V resnici za cesarja in za tako plačo le časa več nima — čez ves okraj je že raztegnil svoje delovanje. Samo na zemljiški knjigi je včasih posla za ves dan. Zraven tega mora spravljati priboljške na obrestih v denar: maslo, jajca, sadje, vino, svinjino. No, tudi stare mize, stolice, postelje, omare dajo mnogo opravka, predno se jih otreseš — to imaš, če tudi ljudem brez posestva včasih še vedno ne moreš odreči!...

Toda, ali toliko teh poti in skrbi ali kaj — Matevž Skalar začne bolehati! Čudno ga stiska po prsih, po prstih mu včasih zagomaze mravljinici, včasih mu kar sape zmanjka. Strašne so posebno noči, ko je sam in kar čuti ledeno roko okrog vratu. — In ko je lezel zadnjič v peto nadstropje h kontrolorju Stegovcu, da vidi, ali bo ali ne bo, je kar na stopnicah obležal!

Zdravje je prvo, če ga izgubiš — Matevž Skalar se napoti k najimunitnejšemu zdravniku v mestu. Ta ga pretiplje in preobrača in pravi naposled: «V pljučih ni vse prav! Vaša žena je umrla na sušici, kaj ne? No, vidite — en sam poljub je dovolj...»

Ah, poljub! Pa ravno! Neumnosti! si reče Matevž in na mestu izgubi zaupanje v moža.

Pa se pelje na kliniko, naravnost na Dunaj. Za zdravje vse!

Učeni profesor ga pretipava in preobrača dvakrat tako dolgo. Potem začne skraja in bolj in bolj maja z glavó.

Redka bolezen, neverjetno redka, a možna je! Dajmo ga še pod žarke! Odloči.

— Je in je! Nisem se motil! vzklikne, ko je pogledal skozi Matevža. Srce se vam strjuje, gospod!

— Srce? Str-ju-je? se prestraši Matevž. In kaj zdaj?

— Operacija! Odrezati moramo, oziroma odbiti trdino. — Od vseh strani skoraj že oklepa še zdravi del srca, celo nekoliko nevarno bo — prej bi bili morali priti, najbrže že pred kakimi desetimi leti! No, kar je, je, in zdaj ni več odlašati, ako nočete, da ...

— Nočem! obupno krikne Matevž. Kar lotite se!

In učenjak si res zaviha rokave, položi nož in tudi dletvece in kladivo poleg sebe, ukaže Matevžu leči ter odpre.

— Saj sem rekel! veselo vzplamti, ko drži Matevževo srce že v rokah in ga kaže učencem. Evo, do tu sem že sega trdina! Še deset mesecev, pa bi bilo kakor kamen!

In že vzame v roke dleto in kladivo, ko se naenkrat ustavi.

— Hm, hm, nekoliko težko bo živeti s tem ostankom! zamrmra. In kdo pravi, da stvar ne pojde dalje, ako ostane le drobec trdine? Vidim namreč, da preprezajo strjene žile že skoraj vse dele... Kaj če bi poskusili prej — — — če bi poskusili prej — — Moralna stran namreč ima na potek večine bolezni in njih zdravljenje velikanski vpliv... Čujte, vi gospod svetnik cesarski — kako je z vami drugače?... Ali ste, ne zamerite, ali ste drugače to, kar se pravi — dober človek?... Ali imate drugače takozvano — mehko srce?... Toda opozarjam vas, da morate govoriti resnico — resnico kakor pred izpovednikom. Zakaj drugače nima smisla. Poskusil bi namreč, da vam rešim še celo srce, če je mogoče.

Matevž je na tako prašanje ves zmeden, rdečica ga obliva, strmo gleda v strop. Dober človek?... Seveda ni hudoben... Nikomur ni še krivice storil, ako ni imel kakega neprijetnega opravka z njim... Pa tudi tedaj... hm, saj je šlo vedno vse po sodnijskih potih, torej pravičnih potih... In če ljudje niso hoteli zlepa plačati, ali je bil on kriv?... Drugače pa — — — Res, tistemu profesorju Močniku je zadnjič posodil neko staro knjigo in ni ničesar zahteval... Potem je dal v škrinjico za družbo dvakrat po dva krajcarja, ker se mu je smilila uboga deca na meji... In domovino tudi ljubi — vedno je bil dober narodnjak... Skratka: to, kar se reče hudoben človek prav gotovo ni...

— Hm, ni dovolj, da niste hudoben človek, zmaja profesor z glavo in se rahlo nasmeje. Za takšno zdravljenje bi bilo treba več... Mislim tako: če ste bili radodarni? In ne samo tako-le v

navadnem pomenu radodarni, da človek ne odreče, ako g' kdo zaprosi, in da potem da, pol rad pol nerad... Nego: da se mu kar srce zasmee, ko dá, zasmee, ogreje, razširi... dá — razširi! Zakaj v tem tiči vse, kar se tiče moje nove nade... Ali morete potrditi, da ste tako?

Ah, Matevža srce zaboli, ko pravzaprav ne more potrditi... Pa saj tudi prilike ni imel, da bi bil občutil kaj takega kdaj, kako tako — razširitev... Ali ga je že kdaj poprosil kak tak, da naj bi bil občutil?... Sami nadležni ljudje, in človek se jim je rajši umaknil, ali pa se zaprl, če je bilo še mogoče... Tisti pa, ki so prišli po posojilo, itak niso vprašali zastonj... Kaj bi se ti potem širilo?...

Potoži profesorju.

— Hm, že mogoče, skomizgne učenjak. Toda v tem slučaju morate takih prilik naravnost sami iskati. Poizvejte, kje leži kaka bolna vdova s petimi lačnimi otroki, pa kupite koš jestvin in stopite tistih par nadstropij...

— Po stopnicah ne morem! Sape mi zmanjkuje!

— Najdete tudi že bliže, ako hočete — tudi v prizemlju, še prej pod! Sploh napravite, kakor veste in znate. Zdaj, ko sem spoznal, da bi bila to boljša pot, mi vest ne dovoli, da izvršim operacijo, predno ne poskusiva še nje. Tu imate zopet svoje srce — vrnite se v domovino, držite se mojih navodil! In šele ako v dveh, treh mesecih kljub vsemu ne bo bolje, se lahko spet vrnete!

In položi Matevžovo srce hladno spet na prejšnji prostor, zašije rano in dregne Matevža, naj vstane in gre. Zakaj že nesejo novega pacienta skozi vrata.

Matevž se zahvali, pokloni, in vrne na kolodvor. Zakaj čez tega profesorja ga tudi tukaj ni. In ali ni bolje, da reši celo srce, ako je mogoče, nego da bi živel samo s četrtinko, kakor tisti žalostni sodnik Zamejec s polovico pljuč? Bo res nekaj stalo, a zdravje je prvo, če ga človek izgubi!...

In doma začne nemudoma z novim zdravljenjem. Povpraša na občini, kje bi bila kaka taka bolna vdova s petimi nagimi otroki v petem nadstropju — nalašč in kljub vsemu pojde v peto nadstropje, le da bo pomagalo več! Toda že vidi: težave bodo! Pravijo, da take vdove sploh in v celem mestu ni. In ko ne odneha, uradnik kar zakriči nanj, ali mu je že zmanjkalo žrtev med zdravimi, ali pa se njih pesti boji, da se je lotil najnesrečnejših med nesrečniki? Še zapreti ga pustijo, ako kaj izvedo!

Pa vendar mora biti! zamrmra Matevž sam pri sebi. Zaradi vas jaz ne bom umiral!

Toda, kamor se obrne, povsod se nekako izgovarjajo. In ko naposled le izve, da bi bila primerna vdova v petem nadstropju te in te ulice, ga še vratar zadržuje, češ, da ni tako hudó, in da je vdova ravno včeraj dobila nekako podporo.

Ali naš dobrotnik se ne pusti odgnati in še dosti ročno pleza s svojo polno košaro od nadstropja do nadstropja, pa je kmalu pred pravimi vrati. No, vrag vzemi: vrata so slučajno odprta, in ženska ga opazi kar s svojega kupa slame v kotu; pa ga komaj opazi, ko že kriči otrokom, naj naglo zapro. «Ne naprej, ne naprej!» stoka. «Mi vam nismo ničesar več dolžni! Saj ste nam prodali že zadnjo kunjó — kaj še hočete od nas!»

Bunf! Že so vrata zaprta...

Toda, to kar občuti zdaj naš Matevž, tega se skoraj popisati ne da... Tako mu je, da mora položiti košaro na tla in se z obema rokama prijeti za glavo, pa deti ju še na srce. Kako je že rekel profesor? «... Da se vam kar srce zasmee, zasmee, ogreje in — razširi...» O, ali ni rekel tako?... In ali je njemu zdaj tam notri drugače, ko gleda to polno košaro pred seboj?... Same dobre, da, izvrstne reči, ki si jih že leta ni privoščil več!... In bi si jih morda nikoli ne bil, ako ne bi bilo, da dobrote deli!... O, dobrotelost, o usmiljenost, o mehkosrčnost — kako nepopisno sladak je tvoj sad!...

In že kar leti po stopnicah Matevž. In doli mimo vratarja in njegove žene, ki si maneta roke. In še skoraj sliši ne, ko pravi baba: «Ali ga je nakurila, dedca, a! Prav je!»

In zdaj vidi jasno svojo pot in od jutra do večera je na njej. Potrka, odpre: «Dober dan, boter Peter! Slišim, da ste spet v stiski — ali ne bi kakih deset goldinarjev? Brez obresti; in vrnete, kadar boste mogli.» «Ven s tabo, slepar! Kdo te je klical? Kaj bi rad tudi še tista dva stola, ki ti jih je sodnija iztrgala iz krempljev?» In Matevž kar od zunaj otipava, kako se kepa tam notri taja. In skoro poskakuje, ko se bliža tolpi beračev, ki se že obračajo, kakor da se boje, ali jih ne bo zaprosil on. «Nočete? Meni tudi prav — ta kup še vedno lahko prodamo!» Joj, kako to žlahtno greje, kako se norčavo pretaka!

In mu je še samemu tako norčavo, da kupi drugi mesec spet polno košaro in jo ponuja od hiše do hiše. In bolj ko ga podijo, bolj ko ga kolnejo, bolj se mu smeje, bolj se mu širi srce. Enkrat

košaro, enkrat pest drobiža naprej — vedno isto nepopisno veselje!

«Še preveč razširilo se bo!» se prestraši nekega dne, ko mu spet skoraj sapa zastane, tako ga veselo razganja tam notri. «Treba bo zavreti! Kako vendar resnično pravi pesnik: 'Odpri srce, zapri roke!' Oziroma: 'Odpri roke, zapri srce!' Kako prav-zaprav že pravi? Pa saj je vseeno!»

In namigne tu temu, tam onemu, ki ve, da so ž njimi možni resni posli, da bi spet posodil kako malenkost na vknjižbo in varnost, ko so mu v zadnjem času nekateri vrnili.

In spet je vse v najlepšem, najboljšem redu, boljšem kot kdaj prej.

Tu dá — hotel bi dati vsaj — tam vzame: ves čas se kakor na drogu v čudovitem ravnotežju gugata dobrota in pravica... in veselo goni po žilah kri obnovljeno, popravljeno srce...

IVAN ALBREHT:

FANTAZIJA O DVEH.

— Mati, mati, meni je težko,
rad bi k tebi čez sedmo goro.

«Sinko, sin moj, saj ni še čas,
saj ni še klical božji glas.»

— Mati, brez tebe je dan kot noč,
meni živeti ne bo moč.

«Sinko, moj sin, nikar se ne boj,
saj hodi moja ljubezen s teboj.»

— Mati, mati, kam naj bi ž njo,
ko mi je srce ranjeno.

In sinko na zemljo je črno pal,
in kar je premogel, je materi dal.

DR. IVAN PRIJATELJ:

DUŠEVNI PROFILI NAŠIH PREPORODITELJEV. (Konec.)

Kopitarjev in Čop-Prešernov svetovni in narodno-kulturni nazor sta bili najvišji duševni emanaciji slovenske duševnosti v dobi slovenskega preporoda. Kakor bi se dala Kopitarjeva ideja slovenske kulture, naslonivša se najprej na naš janzenizem in prilagodivša se pozneje na Dunaju jezuitsko-redovniški smeri — vse iz interesov njegovega avstroslavizma! — primerjati z žerjavico, ki je raztrošena po vsej slovenski zemlji zažarela pod pepelom časovnih okoliščin — neprestano jih upošteva — tako bi se dal Čop-Prešernov nazor o tem, kako naj se razvija slovenska duševnost, prispodobiti osamljenemu visokemu plamenu, dvigajočemu se brez vsakega oportunitizma in upoštevanja relativnih razmer iz osrčja našega plemena v višine najvišjih individualnih stremeljenj obeh naših Dioskurov in iskanj najboljših istodobnih duhov Evrope.

Umevno je, da sta si morala ta dva v bistvenih stvareh različna si nazora priti prej ali slej v opreko. Tako Čop, kakor tudi Prešeren sta bila v slovenščini učenca Kopitarja in njegovih ožjih pristašev, slovenskih janzenistov. Po Marnovem zelo verjetnem poročilu sta kot srednješolca obiskovala slovenske kurze Metelka, Kopitarjevega in Ravnikarjevega učenca, v ljubljanski bogoslovnici. Ob svojih različnih bivanjih na Dunaju je Čop pridno zahajal v dyorno biblioteko h kustosu Kopitarju. Tudi Prešeren piše Čopu, da je kot dunajski jurist četrtega leta ob priliki pokazal zvezčič slovenskih pesmi «visokemu gromovniku», ki mu je svetoval, naj jih pusti še nekaj let ležati, potem pa naj jih opili.²⁹⁷ Vrhutega je Kopitar Čopu samo nekaj mesecev po njega premestitvi iz Lvova v Ljubljano poveril nalogo, da napiše za Šafařika bibliografski pregled slovenske literature, s čimer je pravzaprav šele on vklebil Čopovo «pred praznovajoče pero» v slovenistično delo, kar je priznal Čop sam, pišoč dne 31. januarja 1832. Šafařiku: «Ta interes

²⁹⁷ Ljubljanski zvon, 1888, str. 570.

sta mi pravzaprav šele Vi in gospod Kopitar takorekoč vsilila — poprej sem se zanimal skoraj samo za poljske stvari.»²⁹⁸ Ko je Čop dne 27. junija 1831. poslal preko Kopitarja Šafařiku rokopis svojega literarnozgodovinskega elaborata, je spremil Kopitar to pošiljko s pismom, polnim laskavih besed o Čopovih doneskih: «Es sind herrliche, für Sie nur des Copierens bedürfende Beiträge, und ich zweifle, ob Sie sonst woher so brave Vorarbeit erhalten haben können... Zhop ist milder Recensent und von extensivem Vergleich-Gesichtskreis.» Samo to Kopitarju ni bilo všeč, kar je Čop v teh prispevkih Šafařiku izdajal o kranjskih «takozvanih janzenistih», češ: to bi utegnilo v Rimu škodovati našim janzenistom — Kopitarjevim slovstvenim pomočnikom — ker so tudi na Francoskem portroyaliste radi spravljali v zvezo s protestanti.

Skoro nato pa je prišlo do ostrega spopada med Kopitarjevim in Čop-Prešernovim narodno - kulturnim nazorom. Povod za ta konflikt sta dali «Čebelica» in «metelčica».²⁹⁹

Že dne 21. januarja 1830., ko se je bilo na ljubljanskem guberniju sklenilo, da mora I. zv. «Čebelice», češ, da je časopis, iti na Dunaj v cenzuro, je Čop, poznavajoč Kopitarjev estetični nazor, pisal temu kot cenzorju, da se mora zoper njega pritožiti, češ, da je Kopitar (kakor se milo in vljudno izraža Čop), «razvajen po lepoti slovanske n a r o d n e poezije, nasproti umetnim pesnitvam Slovanov preravnodušen, ako ne naravnost trd, nepravičen». Čopu pa da je posebno na tem ležeče, da «izide v slovenščini vendar enkrat kaj p o s v e t n e g a».³⁰⁰ — Kako je Kopitar cenzuriral rokopis I. zv. «Čebelice», nam ni znano, posebno ugodno gotovo ne, in sicer prav iz istega razloga, ki mu ga je Čop izkušal že vnaprej izpodbiti. Pošiljajoč Kopitarju dne 16. maja 1830. končno vendar v tisku izišli I. zv. «Čebelice» Čop ponovno in podrobno zagovarja proti dunajskemu slavistu takšno idejo literature, kakršni je bila posvečena «Čebelica». Ako ta almanah Kopitarju ne ugaja, pravi Čop, da leži vzrok v tem, ker ima Kopitar samo «kme-

²⁹⁸ ZMS., I., str. 118.

²⁹⁹ Ker se v tem pregledu duševnih slovenskih struj ne morem spuščati v podrobnosti tega znamenitega kulturnega spopada in moram iz zadeve iztisniti samo glavne preporne ideje, za katere je šlo, opozarjam čitatelja, zanimajočega se za posamezne faze te afere, na zelo pregledno študijo dr. Žigona, naslovljeno «Nekoliko stvari izpod Čopovega in Prešernovega peresa» v ZMS., V, str. 89 do 122.

³⁰⁰ ZMS., V., str. 95.

V malem pregledu 11/31

Žigona

tiške čitatelje» pred očmi. «Čebelica» pa «je vzbudila več aninjanja, nego se je pričakovalo, zlasti med ljudmi, katerim je bila predvsem namenjena, namreč med izobraženejšimi, zakaj kmetom, za katere itak mnogi pišejo, ni bila določena». Skoro nato je Čop še enkrat precizno in jasno formuliral svoje od Kopitarjevega naravnost nasprotno stališče glede potov, ki naj nanje v danem stadiju krene slovenska literatura: «Vobče bi bil to največji dobiček, ki bi se dal pričakovati od ‚Čebelice‘ in podobnih podjetij, ako bi se na domači jezik obrnila pažnja izobražencev in bi se ti zainteresirali za njega gojitev... Jaz kmeta, zlasti kranjskega, jako spoštujem (saj sem sam kmetiški sin); tōdā z literaturo, menim, ga pustimo pri miru, posebno s poetično. Zanj ni druga literatura, kakor tista, ki jo dela sam. Ta je sicer, ako je dobra kakor srbska, tudi izobražencem po okusu, poezija izobražencev pa ostaja kmetu tuja — razen redkih izjem: pri tem pa vendar menim, da tudi neposredno posnemanje ljudske poezije ni priporočljivo; ljudska poezija je nezavesten produkt, in kakor hitro se naj reproducira z zavestjo in namenom, ne prihaja po navadi nič drugega na dan, nego a f e k t a c i j a. A tu ni mesto, da bi vam te nekoliko ostro izrečene misli razvijal in utemeljeval. To stvar sem omenil deloma zato, ker ste Vi priporočili posnemanje Srbov — in sicer najpoprej in brezpogojno — deloma pa, da Vam pokažem, s kakšnega stališča jaz gledam na ‚čebelične‘ pesmi.»³⁰¹

Vraz
Docela isti literarni nazor je delil s Čopom njegov drug Prešeren in izkušal zanj vneti tudi Vraza, mudečega se v januarju 1837. v Ljubljani, kar se mu je tudi posrečilo, kakor se dá posneti iz besed, ki jih je sporočil Vraz Muršču: «Nam treba, kaj se narodnost med srednim stanom budi, zakaj dokler se duh takih ljudi ne očuti, je našo pisanje, če, bogvé! kakkoli verstno (klastičko) zapstonj — mlatev prazne slame — zakaj kmet je preprost, kaj bi se k našim mislam podignol; ino pak smo že tak odrejeni, kaj nemoremo s telom ino dušom k njemu — v njegovo življenje stopiti. Naše mišljenje je k šegi, ki po mestah kraljuje, priklenjeno.

³⁰¹ ZMS., V., str. 96 do 97. — Podobno misel je imel Čop pred očmi, ko je leto pozneje pisal Šafařiku: «Ako imenujete Vi srbsko (umetno) literaturo literaturo poulične druhal, bi naše književnosti po njenem namenu ne mogli imenovati drugače, kakor kmetiško. Seveda je kmet v mnogem oziru upoštevanja vrednejši, nego to, kar se navadno imenuje druhal; toda literatura, upoštevaljoča predvsem ali naravnost izključno zgolj kmeta, je vendar prava revščina.» (ZMS., I., str. 106.

Če se ravno hapimo kaj v prostem obleči — za krožaj prostega duha (einfacher Ideenkreis) pisati — se moremo dosti trapiti (bi lahko rekli) same sebe za norce meti; ino če močno delo spravimo ino sami sebe preglednemo, vidimo, kaj smo si samo debele čohle oblekli, duša ino lice pa še je le tajisto ostalo. T a k s e P r e š e r n t o ž i ino pravi, kaj je vsa naša pisarija za proste ljudi — pretvarjanje (affectation), v katerem ne živosti, da naše življenje ne je med njimi.»³⁰²

To so bili popolnoma novi glasovi v slovenski estetiki, diametralno nasprotni literarnemu programu, ki ga je bil načrtal slovenski literaturi Kopitar in ki so ga temu tako vneto vršili njegovi pomagači-janzenisti. Ta Kopitarjev program se je, kakor smo videli, glasil: Slovenski pisatelj, piši samo tako, kakor govori kmet, ki je daleč oddaljen od «mestnih senc», in piši s a m o t o, kar neposredno r a b i kmet. — Kakor je bil ta nauk velikega kulturnega pomena v prvem, primitivnem stadiju tedanjega slovenskega slovstvanja, tako se je izprevrigel v okorno cokljo na sijajni parnaški strmini, na katero sta slovensko poezijo dvigala Čop in Prešeren, pričenjajoč svoj znameniti boj zoper kmetiško «afektacijo» inteligentnih piscev, zoper «pretvarjanje», zoper «debelo čoho», zoper «robljenje debelo po gorjansko», zoper «petje po sili» brez poklica od strani Minerve in usum Delphini rustici. Bil je to boj individualnih talentov zoper na kopito nategnjeni utilitarizem, zoper ljudi, ki so zahtevali, da naj se po slovensko poje samo to, «kar treba je pri hiši, za hleve treba, treba je na polji . . . kar kmet in meščan s p r i d o m sliši», izpovedujoč celó glede poezije, te nebeške poslanke, da je njim na nji «utile zrno, dulce pleva» — sporno načelo tega znamenitega boja, postavljeno v tako žarki satirični luči v bojno polje po Prešernu v njegovi «Novi pisariji». Proti temu, dotlej edino veljavnemu načelu se je borila «Čebelica» s svojimi najboljšimi, zlasti Prešernovimi prispevki, proti njemu je nastopal Čop v svojih dopisih Kopitarju — očetu tega načela. — Kopitar je bil to — kakor rečeno — izprva plodovito načelo postavil iz jezikovnih ozirov, z namenom, da «kakor z mrežo polovi», zajame ter inventarizira pristno, nepokvarjeno slovenščino po deželi. Dasi so začeli pozni izrastki tega načela neljubo zoževati zlasti razmah resnične poetične individualnosti, tlačiti k tlom posebno polet svobodne osebnosti, so se

³⁰² Vraz, Dêla, V., str. 154.

končno izopačili tudi glede jezika v ono na eni strani «rovtarsko», na drugi strani pretirano puristično in neologistično kopito, ki ga tako kavstično smeši Prešeren v «Novi pisariji».

Za impulzivnejšim Prešernom je šel končno v ta javni boj tudi — po Prešernu že dlje časa drezani³⁰³ — Čop. Ponemčil je Čelakovskega oceno «Čebelice» iz «Časopisa češkega muzeja» 1832 in tej oceni pristavil od sebe nekaj opomb, v katerih je najprej izvajal, da so slovenski janzenisti, izvršujoč Kopitarjev program, slovenščino sicer leksikalnično očistili in slovnično popravili, da pa se kljub temu ne smejo ponašati, kakor da bi bili s tem v razvitosti dohiteli že druge slovanske jezike: «Dokler je namreč jezik omejen samo na to, da izraža pojme preprostega kmeta, in dokler ni sposoben, služiti za izrazilo v višjih krogih življenja in znanosti, dotlej si ne sme lastiti naziva izobraženega jezika (saj čist jezik imajo tudi divjaki)». Pri nas pa ljudje nečejo vedeti, da še celo kmet čuti, da se mora višji predmet izraziti tudi z izbranejšo besedo. «Naj dajo našemu kmetu kaj boljšega, nego so mu dajali starejši kranjski pisci v nemčujočih frazah in nego mu dajajo nekateri novejši s samim slovničnim in leksikalnim umetničenjem, pa jim ne bo izostalo priznanje tudi od strani kmeta. Napačni nazor, kakor da bi bil kmetov jezik že sam na sebi s t i l, spretno graja dr. Prešeren v svoji satiri 'Nova pisarija', v pesmi, ki je v mnogem oziru zanimiva.»³⁰⁴

S tem Čopovim in Prešernovim nastopom je bil dobil krepke sunke in razpoke Kopitarjev program slovenske kulture in literature tam, kjer se je bil v rokah janzenistov izkrivil v estetičnem oziru v rovtarski utilitarizem in v jezikovnem v gorjansko primitivnost ter pretirano izumetničenost.

Iz tega boja se je povodom Čopove reprodukcije Čelakovskega članka v «Ilirskem listu», omenjajočega mimogrede tudi slovenski črkopis, izcimila vroča «črkarska pravda» ali «abecedna vojna», naperjena navidez zoper «metelčico», pravzaprav pa iznova le zoper eno centralnih Kopitarjevih idej. Čop, ki je v tem boju v polemični indignaciji najbolj stopil iz svoje neproduktivne rezerve, je dobro vedel, da se tudi tu bori zoper samega Kopitarja, in je

³⁰³ Ljub. zvon, 1888, str. 570.

³⁰⁴ Illyrisches Blatt z dne 6. februarja 1833., str. 25—26. — Iz istega vzroka Čop ne priporoča Saviu, učečemu se slovenščine, spisov Ravnikarja, Zalokarja itd. (Glej gori, str. 391.)

to v svojih privatnih dopisih njemu tudi naravnost povedal.³⁰⁵ Ali je Čop obenem tudi vedel, kaj je pomenil ta posebni črkopis dunajskemu avstroslavistu, ni znano, pač pa verjetno. Kopitar se je že cela desetletja ukvarjal z mislijo, da ustvari v nasprotje z vzhodnimi, pravoslavnimi Slovani, stremečimi v območje Rusije, njemu nepriljubljene, enoten črkopis «zahodnim Slovanom, pišo-čim z latinico, zaenkrat vsaj Cisdanubijcem», črkopis, ki bi družil «zapadno eleganco s cirilsko enostavnostjo».³⁰⁶ Neprestano je silil v Dobrovskega, naj izumi in s svojo avtoriteto sankcionira tak črkopis. Za časa Napoleonove «Ilirije» je Kopitar pisaril Zupanu, naj Sivrič, ki je bil poklican po Marmontu v Ljubljano, da uvede v «Ilirijo» srbohrvaščino, «potom modre despotije» uveljavi tak črkopis, ki mu ga hoče on s pomočjo Dobrovskega sestaviti.³⁰⁷ Iz «Ilirije», je upal Kopitar, bi se raba tega črkopisa raztegnila na vse Slovane avstrijskega območja, pri čemer je Kopitar trdno veroval, da prej ali slej ne pade samo «Ilirija» nazaj k Avstriji, ampak da bodo končno avstrijske tudi «obe plati Donave do Črnega morja».³⁰⁸ Po vseh teh prirastkih je bila njegova trdna vera, da postane Avstrija — slovanska, zapadno-slovanska država.

Po več ko desetletnem brezuspešnem tozadevnem prizadevanju njegovem je naposled ob črkopisnem shodu na Dunaju 1820. povodom obiska Dobrovskega prišla na dan «metelčica» — kombinacija deloma preinačene latinice in deformirane cirilice. Ker so bili v gori opisani «Čebelični» pravdi janzenisti potegnili v razpravo tudi ta črkopis, se je Čop — potem ko je bil že Prešeren ošvrknil to stvar s sonetom «o kaši» — temeljito vrgel v boj s članki, izhajajočimi v «Ilirskem listu» v marcu in aprilu 1833. pod naslovom «Slowenischer ABC-Krieg». Čop je v teh sestavkih navedel mnogo razlogov zoper «metelčico», a najvažnejši se meni zdijo oni, kjer je v njih govoril duh, izšolan na okusu — antike. S stališča tega naziranja in okusa je Čop protestiral proti pozizkusu: «die römischen Zeichen zur Bezeichnung anderer Laute

³⁰⁵ ZMS., V., str. 100 in 105.

³⁰⁶ Istočniki, I., str. 160. — Dne 27. aprila 1814 je pisal Kopitar Zoisu: «Unser neues Alphabet wird auch mächtig antirussisch wirken, wenn es nur einmal im Gange ist...»

³⁰⁷ Ibid., II., str. 199.

³⁰⁸ Ibid., str. 185.

zu verwenden oder das lateinische Alphabet durch barbarische Figuren zu entstellen».³⁰⁹

Tudi ta boj antičnega in tisočletnega zapadnega okusa proti ekskluzivni, doktrinarni zablodi posameznega, čeprav v svoji stroki genijalnega učenjaka sta Čop in Prešeren dobojevala zmagoslavno, dasi sta imela naposled opraviti z naravnost sirovimi Kopitarjevimi napadi, katere je Prešeren nazadnje pariral z enakim samo duhovitejšim orožjem. Posledica tega boja je bila, da je celo šolska oblast zavrгла «metelčico». Tako je tudi tukaj koncem koncev zmagal Čop-Prešernov svetovni okus zoper diktatorsko³¹⁰ svojevoljo posameznika, Kopitarja, priznavajoč temu velmožu veljavo v filologiji in odrekajoč mu jo v estetiki.³¹¹

Tretji predmet, zaradi katerega sta trčila Čop in Prešeren ob Kopitarja, je bila priderija, pretirano vohanje nemoralnosti v literaturi. Oni Kopitar, ki je bil v svoji privatni korespondenci, katere nam je danes precej znane, glede izraza vse prej nego moralistično ozkosrčen (kar je samo ob sebi umevno pri prišelcu iz Zoisovega kroga), oni Kopitar, ki je kot cenzor k Prešernovim verzom: «Da Helenina lepota, tolkanj môž pred Trojo smrt — Ni pozabljena, le pesem sama brani» pripisal kvanto: «An tu putas Helenam dedisse Homero»,³¹² je pač samo na ljubo svojim sotrudnikom, janzenističnim oskosrčnežem in jezuitom, v tej točki med seboj enakim moralnim ekstremistom, katerih obojih «krajnostim»

³⁰⁹ Illyrisches Blatt, Beilage, Nr. 14 z dne 6. aprila 1833., str. 8. — Tudi Prešeren, istotako vzgojen ob antični sorazmerni lepoti, je imenoval «metelčico» — «krevljico». (Ljub. zvon, 1888, str. 569.)

³¹⁰ Prim. naslednje mesto Čopovega pisma Kopitarju z dne 12. maja 1833.: «Dadurch, dass Sie durch eine Reihe von Jahren beynahe der einzige Mann von Talent und Gelehrsamkeit waren (bis auf den, so viel ich weiss, gar nicht herrsüchtigen Dobrowsky), der in slawistischen Sachen das Wort führte, haben Sie sich an eine gewisse Dictatur in diesem Fache angewöhnt». (ZMS., V., str. 102.)

³¹¹ K znanemu markantnemu mestu svojega soneta «Apel in črevljar», glasečemu se: «Le črevlje sodi naj kopitar», je pripisal Prešeren opombo: «Da se nas ne bo napačno umelo, pripominjamo, da gramatično stroko puščamo gosp. K. veljati kot njegovo ‚kopito‘. Ta izrek omejujemo torej zgolj na njegovo estetično sodbo.» (Illyrisches Blatt, Beilage, Nr. 30 dne 27. julija 1833.)

³¹² Glej dr. Grafenauerja vzorno objavo: «Iz Kastelčeve zapuščine». Ljubljana, 1911., str. 49.

se je pridruževal «imperii causa» ter «regnandi gratia», poizkusil kompromitirati ljubljanskega cenzorja «Čebelice», Čopa, kot človeka, «prezirajočega katoličanstvo in nравnost».³¹³ Vse to povodom nekaterih malce svobodnejših, a zato duhovitih erotičnih verzov Prešernovih! Čop je spoznal vso pobeljenost in licemerstvo Kopitarjevega narodno-kulturnega nazora, vso hinavščino onega Kopitarja, ki je podpiral doma janzenizem, na Dunaju v tem času že jezuitizem, dve nestrpnno moralistični struji, ne da bi bil v srcu sam pristaš ene ali druge teh struj. «Čebelica» ni našla milosti v Kopitarjevih očeh zaradi njegovega ozira na kranjske janzeniste in na teh ljudi nazor o pisanjih za preprosto ljudstvo, kateremu ni bila namenjena. Nobenega veselja ni imel Kopitar nad tem izrednim pojavom slovenske poezije zaradi svojega ozira na jezuite, na katerih pomoč je bila pričela računati država, Kopitarjeva alfa in omega. Ali ni imel Čop v mislih vse te dvoličnosti Kopitarja, ko mu je v svojem zadnjem pismu pisal naslednje besede: «Diese Leute, die theils aus jansenistischem Fanatismus und eigener Beschränktheit, theils aus jesuitischer Selbstsucht das Volk in fortwährender Minorennität zu erhalten suchen...»?

Zastopajoč odkrit, svoboden in dosleden svetovni nazor v srcu in v javnosti je Čop z žgočo ironijo zabrusil Kopitarju na njegovo opazko o Ljubljani kot «malem mestu», za katero se to kar za veliki svet ne spodobi, v obraz odgovor: Zato se naj postopa z nami kakor z malimi otroki, zato se naj presoja naša literatura zgolj s stališča mladinskega slovstva. Po vašem mnenju bi se moral za Slovence izbirati «čim najnežnejši izraz», in to za oni narod, ki sam najrajši kroži krepko-erotične popevke! «Für ein solches Volk muss freylich, so wie ein eigener, orthodoxerer Katholizismus, so auch eine eigene, strengere Moral existiren, und nicht eine solche, wie für die übrige Welt.»³¹⁴

S tem, da je IV. zvez. «Čebelice», zaradi katerega se je vršil ta moralistični boj, končno vendarle izšel, je zmagal Čop-Prešernov svobodni svetovni nazor nad ozkosrčno krajnostjo, zastopano vsaj po Kopitarju gotovo hinavsko in oportunistično z ozirom na njegove domače sotrudnike, janzeniste, in še posebej na jezuite,

³¹³ Prim. ZMS., V., str. 102.

³¹⁴ ZMS., V., str. 103. — Ko bi bila ta boj že takrat ob «Čebelici» javno dobojevala Čop in Prešeren, bi ne bili imeli pozneje naši Mladoslavenci toliko otepanja z istim naziranjem Jerana in Mahniča!

le + jezuit
 pripravljajoče se na Dunaju pod Rauscherjem, da pridejo do vlade. Zmagal je vsaj *via facti* svobodni, umetnostno-avtonomni nazor, ki se v svojem svobodnem poletu ni podrejal nobenim konfesionalnim moralnim kodeksom; zmagal je z ozirom na Kopitarja nad neodkritosrčnim oportunistom, prilagajajočim se raznim krajnostim «imperii causa».

Da se ta sijajna zmaga svobodnega svetovnega nazora v slovenski kulturi ni bolj in trajneje uveljavila, je bila kriva nenadna Čopova smrt, ki je bila obenem smrt «Čebelice». Edini preostali nositelj tega nazora, Prešeren, je stopil poslej v ozadje, goječ ga dalje v svojih vedno redkejših pesnitvah, v ožjih prijateljskih družbah in dopisovanjih. V korespondenci z Vrazom ga je celó samotež izpopolnil na neko stran, ki je postala aktualna šele po Čopovi smrti, v dobi «ilirizma».

Ilirizem
celo se
 «Ilirizem» je bil odrastek literarnega panslavizma, ki ga je koncipiral Jan Kollár v Jeni, na tem ob prelomu stoletja blaženem otoku nemških romantičnih univerzitetnih profesorjev in zanešenjaških «buršev». O tem nemškem pokretu je izrekel nemški zgodovinar Treitschke naslednjo docela pravilno sodbo: «V srečnem nepoznanju resničnega sveta se je tukaj goli doktrinarijem lahko veselil svojega prepričanja, se predstavljal za nezmotljivega in govoril svoje akademične monologe.»³¹⁵ In nič manj ni točna sodba drja. Murka o postanku in bistvu Kollárjevega po vzorcu romantičnega pangermanstva in nemške romantične filozofije prikrojenega literarnega vseslovanstva, glaseča se takole: «Od nemških idealističnih filozofov imel je Kollár svoje primerjanje in generalizovanje na podlagi nedostatnih faktov ali pa popolnoma abstraktno mišljenje brez njih. Svojega pesniškega panslavizma ni stvarjal samo po primeru pangermanizma, ampak tudi njegovo filozofično mišljenje ga je vodilo, ko je hotel združiti kar čez noč v jeden organizem ves slovanski svet brez brige za njegovo ogromno prostranstvo, za njegove politične razmere in tisočletne jezikovne, kulturne in verske razlike.»³¹⁶ — Del tega pokreta je bil Gai-Vrazov ilirizem, ki je stremel po kulturni, predvsem jezikovni unifikaciji južnih Slovanov. Ta pokret se je — kar se zlasti danes pogosto docela napačno predstavlja — temeljito razlikoval od političnega in samostojno-državnega pokreta naših

³¹⁵ Treitschke, Deutsche Geschichte im XIX. Jhdrt., II., str. 407.

³¹⁶ Glej Murkovo temeljito razpravo: «Jan Kollár», LMS., 1894, str. 97.

dni. Jan Kollár je končal kot «k. k. Vertrauensmann» dunajskega dvora in tudi Gaj se je grel na dunajskem vladnem solncu. Kollár
Gaj
Prešeren

Ilirizmu se je po robu postavil naš Prešeren, ne iz pomanjkljive slovenske in slovanske orientacije, ampak na podlagi boljšega in globljega tozadavnega spoznanja. Prešeren ni bil za eliminiranje kulturnih vrednot, v katerih prvo vrsto spada baš literarno razvit jezik, marveč za njih potenciranje v svrhu udejstvitve vseh narodnih sil in najširše razprostranitve kulture, katera edina dela narod sposoben za razumevanje enotnejše integracije istorodnih plemen. Kljub Prešernovi ozki zvezi z nemško romantično duševnostjo smo v njegovi mentaliteti imeli že opetovano priliko poudarjati, koliko zmisla za čutnost, prirodnost in organičnost si je bil v svoji individualnosti ohranil ta krepki sin slovenske gorenjske nature. Istega samozavestnega slovenskega kova je bil sicer tudi Kopitar. In res se je tudi ta protivil apriorističnim mehaničnim konstrukcijam ilirizma, a njegov tozadevni razlog je bil drugačen, namreč ta, da je hotel Kopitar izvesti druge, svoje doktrinarne stavbe ter jih udejestviti potom diktature «imperii [austriaci] causa». Prešernov genijalno pesniški duh pa se ni kretal v nobenih drugih okvirih kakor v brezmejnem življu nature in kulture, v življu, kateri izključuje vsako samovoljo, priznavajoč edini organski razvoj. Slovanski svet je bil tudi Prešernu impozantno, ogromno poprišče, navdajajoče ga s samozavestjo in ponosom, a poprišče, na katerem se uveljavlja svobodna volja vseh, ne pa diktatura posameznikov ali poedinih delov. Tako vsaj jaz razumem njegove znamenite verze iz «Krsta»: Kopitar
live
first
no

«Največ sveta otrokom sliši Slave,
tja bomo našli pot, kjer nje sinovi
si prosti vol'jo vero in postave.»

Proti Kollárjevi ideologiji, sloneči na številčnosti, ki je mnogo pomembnejša za civilizacijo, nego za kulturo, je Prešeren poudaril svoj naturnejši in kulturnejši nazor in je zaklical «bahačem čvetero bolj množnih Slave rodov»: Po vaših umetnih konstrukcijah naj bi torej slovanska natura v kulturnem oziru za bogve kako dolgo izgubila štiri svoje kulturno že žive elemente: Bele Hrvate, Rusine, Slovake in Slovence! Tem štirim naj bi bila v bodočnosti ob prenezadostnem znanju oktroiranega jezika odvzeta možnost govoriti kulturno; tem štirim naj bi bilo usojeno «lajati», to se pravi: ostajati v neukosti.

Prešeren je bil res v prvi vrsti izraževalatelj svoje individualne pesniške misije, spričo katere je odklanjal vsako paktiranje z ljudskim okusom, vsako «afektacijo». A k tej nezavestni, tako-rekoč nagonski misiji, prejeti iz rok Apolona, se je družil njegov zavestni poklic, o katerem se je jasno zavedal, da ga je pozvan vršiti v kulturnem razvoju svojega naroda. «Pesnujoč je služil le svojim čustvom in nikomur drugemu», je nekoč pisal dr. Ilešič³¹⁷ docela tendenčno, pustivši v nemar Prešernove lastne besede, obsežene v pismu na Vraza: «Tendenca» naših pesmi in ostalega literarnega delovanja ni druga, kakor gojiti našo materinščino; ako imate vi drugi cilj, ga boste težko dosegli. Združitev vseh Slovanov v en književni jezik ostane po vsej verjetnosti samo pobožna želja...³¹⁸ Proti navedeni Ilešičevi trditvi govore tudi decidirane besede, ki jih je pisal Prešeren Čelakovskemu: «Živahna vnema, ki jo razvijajo Čehi, nas navdaja z veseljem in upanjem na boljšo bodočnost za Slované; mi se le bojimo, da bi naša narodnost poprej ne propadla.»³¹⁹

Kollárjev panslavizem je bil aprioristična zračna stavba. Ni pa bil tudi kot tak brez pomena in koristi. Nasprotno: mogočno je pospešil vzajemno spoznavanje in moralno podpiranje Slovanov

³¹⁷ Dr. Fr. Ilešič, Prešeren in Slovanstvo, Ljubljana, 1900, str. 43.

³¹⁸ LMS., 1877, str. 161. — Ko je Vraz dne 1. avgusta 1837. Prešernu odgovorjal na to pismo, sta si bila, oba moža glede pomena materinščine za narodno izomiko še jako blizu. Vraz je takrat samo želel, da bi kranjski pisatelji ne pisali: lepiga, z bogom, marveč pravilnejši vzhodnoštajerski in prekmurski obliki: lepega, z bogom; sicer pa se je Vraz Prešernu izpovedal docela v duhu poslednjega, «dass ein Volk nur durch seine Sprache vor der gänzlichen Entsittlichung gerettet werden kann; dass es ohne Beachtung der Sprache kein Nationalgefühl und ohne Nationalgefühl keine Tugend — als allenfalls die der Demuth und der blinden Furcht vor Gott etc. geben kann... Ein Volk in fremder Sprache bilden zu wollen, ist beiläufig gesagt — bessere Früchte vom Weinstocke erwirken zu wollen, wenn man einen Nuss- oder Apfelzweig darauf propft... Wenn wir unser Volk heranbilden wollen, so müssen wir vereint wirken, in die Sprache eine Einheit bringen, wenigstens in die Formenlehre derselben». (Glej dr. Kidriča «Korespondenco med Prešernom in Vrazom», ZMS., XIII., str. 39.) — Da je Prešeren pristal takrat k Vrazovim «filološkim nazorom» jezikovno zedinjene Slovenije in sam prevzel omenjene štajerske oblike, ki jih je odobral pokojni Čop in ki jih je kesneje uvedel v naš književni jezik Luka Svetec, bi bil Vraz morebiti ostal pri slovenščini. (Prim. Vrazovo pismo v LMS., 1875, str. 165.)

³¹⁹ Ljub. zvon, 1882., str. 111—112, — Prim. tudi moj sestavek «Več Prešerna!» v Ljub. zvonu, 1900., str. 724 in dalje.

med seboj; dal je kulturnim delavcem vseh slovanskih narodov smer in idealen polet, da so šli na delo, ne sicer naravnost po načrtih Kollárjeve stavbe, vendar pa v zavesti mogočnosti Slovanstva vsakteri izmed njih na trdih, realnih tleh neposrednih potreb svojih posameznih plemen. Tudi Gajev jezikovni uniformizem se je le deloma uresničil, pač pa je mnogo bolj na široko krepko prispeval k temu, da se v naših dneh uresničuje in se bo še vse širše uresničevalo državno edinstvo med južnimi Slovani — ta realni, politični cilj, za katerega udejstvitev se je moglo v tedanjih in še poznejših razmerah delati z nedolžnejšo pretvezo jezikovnega edinstva. Takih in podobnih koristi se je tudi Prešeren nadejal od ilirizma, zato ga javno ni pobijal, pišoč Vrazu: «Unterdessen auch verkehrtes Streben ist besser als Apathie gegen alles Vaterländische.»³²⁰

Najvišje Prešernovo narodnokulturno načelo je bil znani pedagoški aksiom, da moraš narodu, ako ga hočeš izobraziti, pisati v njegovem lastnem, najlažje razumljivem jeziku. «Besser ein Schweinehirt seyn, als über alle Todten gebieten!» se je glasila po realističnem Homerju parola Prešerna — romantika, obdarjenega z močnim realnim čutom. Prosveto Slovencev si je stavil naš pesnik za svojo nalogo. In s pomočjo prosvete je upal, da pridejo tudi Slovenci do svobode: «Prost ko je bil očakov — Naprej naj bo Slovencev dom! — Naj zdrobé — Njih roké — Si sponé, kjer jim še težé!» Do tega cilja se je nadejal prispeti samodelno ob istočasni vzajemni podpori med seboj sporazumljenega Slovanstva: «Otrók, kar ima Slava — Vsi naj si v roke sežejo . . .» A tu se ni ustavil njegov genij! «Žive naj vsi narodi!» vzklika končno Prešeren v svoji znameniti «Zdravljici» kot pravi sin humanistične kulture. Kakor se poteguje Goethe v svojem «Faustu» za «Menschheit-Krone», kakor zahteva Schiller v svoji himni na Nemce od svojega naroda, da se koncem koncev bori za «Krone des Menschenadels», tako prorokuje tudi naš genij svojemu narodu svobodo le preko prosvete, one visoke prosvete, ki bo naredila iz narodov samo sosede ene velike srenje — svetovne kulture, imajoče enega kulturnega sodnika, a ta eden bodo Vsi (то Прав). *Vsi ljudje so bratje — bratje so narodi.*

V genijalnem pojavu Prešernovem je bila doseгла slovenska duševnost svoj zenit. Kakor tenak, vitek, nebotičen obelisk stoji

³²⁰ LMS., 1877., str. 161.

njegov duševni lik še danes pred nami. Iz osrčja slovenske zemlje raste v najvišje tedanje svetovno ozračje — še do danes ne-spoznan ...

Za Čopom in Prešernom so nastopili v slovenski javnosti — Staroslovenci in za temi Mladoslavenci, naši politični preporoditelji.³²¹ Nedostaja mi prostora, da bi na tem meštu obširneje risal duševne profile mož teh dveh pravcev. Žadostuje naj za enkrat samo par opazk o tem, kako se je v poznejši slovenski kulturi gospodarilo s Prešernovo dediščino.

Vodja Staroslovencev je bil dr. Janez Bleiweis. Objektivni ocenjevalec javnega delovanja «očeta slovenskega naroda» mora pri njem strogo ločiti dve periodi: prvo pred začetkom šestdesetih let in drugo od tega mejnika dalje, v dobi avstrijskega ustavnega življenja; kot prehod iz ene v drugo dobo se mora pre-sojati druga polovica absolutističnih, petdesetih let. Najznačilnejšo luč meče na Bleiweisa stališče, ki ga je ta zavzemal v eni in drugi dobi do — Jerana. V prvem obdobju svojega delovanja med Slovenci se je Bleiweis posluževal Jeranove pomoči pri izučevanju slovenščine. V štiridesetih letih je prinašal jezikovne članke, vmes tudi protiilirske doneske tega disidenta ilirizma in nekdanjega Vrazovega dopisnika.³²¹ V ostalem pa je urednik «Novic» v tej dobi še predstavljal tip predmarčnega dunajskega racionalističnega inteligenta, vzgojenega v onem empiričnem, izkustvenem duhu točnih ved, ki je vejal v umovih tedanjega avstrijsko - nemškega izobraženejšega razumništva.³²² Bil je Bleiweis vseskozi suhoparna, praktična natura, kakor ustvarjen za urednika «kmetijskega in rokodelskega» lista. Primitivne razmere takratnega Slovenstva so nanesle, da je moral biti ta list dolgo časa obenem glasilo celokupne slov. kulture. V prosvetnem oziru si je Bleiweis v njem stavil za nalogo, iztrebiti v narodu vražarstvo. Izogibajoč se sicer verskih vprašanj se urednik «Novic» ni strašil, puliti plevel babjeverstva tudi tam, kjer se je to bilje šopirilo — na polju naboženstva. Tu je prvič prišel v opreko z Jeranom, ki je Bleiweisa obdolžil somiš-

³²¹ Glej «Novice», 1848, štev. 29 do 52 s presledki. — Ti in še drugi protiilirski nastopi Bleiweisovi (n. pr. ob priliki «luninega jezika» Razlagovega leta 1852.), urednika «Novic» niso niti malo motili, nastopiti v letu 1875 s prikrito obdolžitvijo, kakor da bi bil edini krivec neuspeha slovenskega ilirizma — Prešeren.

³²² Glej gori, str. 12.

ljeništvu z nemškimi svobodomiselnimi krščanstvom, kakršno je po revoluciji razširjal po Avstriji neki Ronge.³²³ Na ta napad je dal Bleiweis odgovoriti svojemu sotrudniku v «Novicah» na naslov Jeranovega lista: «Novice, ktere že skoraj 10 let kažejo, da so tako dalječ od ‚Rongeta‘ kakor od ‚Ultramontanizma‘, že zamorejo same na sebi porok biti, da nič napačnega ne pride va-nje.»³²⁴ Prihodnje leto je trčil Bleiweis ob Jerana zaradi svojega preganjanja zamaknjenk in krvotočnic, ki so se bile v tistih nemirnih letih zelo razpasle po Slovenskem, in pa zaradi nekega potopisa tržaškega prošta Verneta, opisujočega tudi poganske lepote Rima.³²⁵ Takrat in po tem povodu je tudi med slovensko duhovščino krožilo pismo, v katerem se je tej odsvetovalo od naročevanja «Novic», češ, da so veri nasprotni, kakor omenja po Ciglerju dr. Lončar.³²⁶

Ta spopad z Jeranom, zastopnikom ozkosrčno-verskega obskurantizma,³²⁷ je bil poslednji javni akt Bleiweisov, v katerem je ta še krepko podčrtal svoje, od Jeranovega različno stališče predmarčnega svobodomiselnca in katero je Bleiweis po pričevanju ljudi, poznavajočih ga od blizu,³²⁸ ohranil tudi še v dolga poznejša leta — za sebe. Ne tako v javnosti! Tu je bil Bleiweis pri svojem kulturno političnem delu med narodom navezan v pretežni meri na sotrudnike one duhovske inteligence, ki se je bila v konkordatnem času orientirala skoraj docela v duhu Jerana, učenca Sebastiana Brunnerja, bojevitega pomočnika Rauscherjevega. Bleiweis ni bil nikdar idejni borec, nikdar uživatelj lepotij avtonomne, neutilitaristične umetnosti, pač pa je bil po vsej svoji naturi praktičen človek, živeč v vsakdanjih svojih in svojega naroda brigah, brez potrebe posezanja v višje sfere duševnosti. Zato se je v želji, biti in ostati «oče slovenskega naroda», obstojajočega po ogromni večini iz preprostih in primitivnih ljudskih mas, najbrž brez

³²³ Zgodnja danica, 1851, šte. 33.

³²⁴ Novice, dne 27. avgusta 1851., str. 108.

³²⁵ Prim. Zgodnjo danico, 1852, str. 184 in 192 ter Novice, 1852, str. 372 in 380.

³²⁶ Bleiweisov zbornik, str. 82 in 171.

³²⁷ Prim. dr. Grafenauerja «Zgodovino novejšega slov. slovstva», II., str. 161.

³²⁸ N. pr. prof. Ivana Zupana; po ljubeznivem osebnem sporočilu brata mu monsign. Toma Zupana. Isti je svojemu bratu med drugim tudi pravil, da Bleiweis ni hodil k drugim nego k državnim mašam.

posebne tenkovestnosti, polagoma vdal smeri, ki mu jo je diktiral Jeran. Od šestdesetih let dalje kažejo «Novice» v oziru svetovnega in estetskega nazora docela Jeranovo lice, izkaženo še povrhu z lastnimi strastnimi krči dvoličnega in diktatorskega človeka.³²⁹ Kopitar redivivus, brez znanstvene genijalnosti dunajskega slavista!

Živela je sicer poleg Jeranovih, v razjožefiniziranih in razjanzeniziranih bogoslovnica³³⁰ vzgojenih duhovnikov na Slovenskem še druga, dasi manjša četica katoliških svečnikov, učencev takozvanih «liberalnih katolikov» Güntherja in Veitha³³¹: Einspieler, Mātija Majar, Trstenjak, Raič in Zlatoust Pogačar (o poslednjem mi je monsign. Tomo Zupan, ki je ž njim v svoji mladosti mnogo občeval, nedavno izrečno potrdil, da je bil učenec in pristaš Güntherjev). Najbrž eden izmed teh je l. 1849., ko so na Dunaju zbrani in konkordat pripravljajoči avstr. škofoje obsodili «poganzanje za narodnost» kot «ono omotljivo vabljenje», sicer milo pa odločno zavrnil to enunciacijo škofov,³³² dočim je «Zgodnja danica» po tem povodu na eni strani trdila, da «poglavitni del narodovnosti je in ostane vera», na drugi pa ugotavljala, da «so narodovnosti po svojim izhodu od zlega (a malo), ker v grehu, poslednjič izvirnim svoj začetek imajo».³³³ Naravnost s svojim podpisom pa je Einspieler (po J. B. Hirschlerju) izpovedoval vse glavne teze «liberalnega katolicizma», n. pr. ločitev cerkve od države, cerkvene sinode z udeležbo nižjih duhovnikov in laiških vernikov, uvedbo materinščine v obrede, «zrušenje brezženstva duhovnikov» (to malo bolj oprezno) itd., zaključujoč svoje članke, naslovljene «Sedajno stanje cirkve», z besedami: «Zad segovati po srednem veku, se mi zdi velika in zlo nevarna napaka.»³³⁴ Zoper konkordatske škofoje nastopa posredno tudi Trstenjak v «Sloveniji», 1849., str. 247, dočim Einspieler vzklika: «Menihi pa svoboda nauka!»

³²⁹ Bleiweisa te dobe je ostro, a resnično portretiral dr. Žigon v «Ljub. zvonu», 1920, od str. 460 dalje.

³³⁰ Prim. dr. A. Ušeničnika spis «Jeranov problem», Čas, XI., str. 103.

³³¹ Glej gori, str. 138 — 141.

³³² Slovenija, 1849, str. 225.

³³³ Zgodnja danica, 1850., str. 150.

³³⁴ Slovenija, 1849., str. 309, 317, 320. — Johann Bapt. Hirschler, po čigar knjigi «Die kirchlichen Zustände der Gegenwart» je Einspieler posnel te svoje članke, je živel od leta 1788. do 1865. in je bil od 1837. dalje profesor krščanske morale na univerzi v Freiburgu. Zaradi svojih reformnih predlogov je doživel mnogo preganjanj od «ultramontanske» stranke.

Kako sodi o Thunovem konkordatu Matija Majar, prim. ZMS., VII., str. 48. («Da bi černi muri vse požerl.»)

Poleg Jeranovega konkordatnega je torej sredi prejšnjega stoletja med slovenskimi duhovniki v resnici živel tudi Güntherjev «liberalni katolicizem».³³⁵ Nekateri teh in drugih duhovnikov so sicer zase ostali temu pravcu zvesti tudi pozneje. Trstenjak in Raič sta se baš kot taka tudi pridružila «Slovenskemu narodu», glasilu Mladoslavencev, dolgo koketirajočemu s to duhovniško strujo. Za večino pa velja to, kar velja za Pogačarja, ki je v prvih petdesetih letih sprejemal in prenočeval skozi Ljubljano v Rim potujoče nemške zagovornike obtoženega Güntherja, kar mi je pravil monsign. Tomo Zupan, pristavljajoč značilno: «Veste, s filozofskimi podlagami verstva se takrat naša duhovščina ni bogve kaj ukvarjala; ko je bila smer v Rimu prepovedana, so se ji naši ljudje polagoma pač odpovedali!» Vendar je pastirski list škofa Pogačarja z dne 6. septembra 1875. še sad tega duha.³³⁶

Delovanje in prizadevanje Staroslavencev je organiziralo in probudilo slovenski narod na širino, potisnivši nivo slovenske duševnosti v nižino s tem, da se je odpovedalo Prešernu, pahnivši njegov visoki, bolj na njegovi genijalni osebnosti, nego na širokih masah temelječi nazor v — pozabljivost. Mladoslavenci so našega genija le deloma dvignili na svoj ščit. V naturah vseh naših voditeljev najrazličnejših političnih in kulturnih struj poznejših časov je živelo več elementov Kopitarjevega in Bleiweisovega, nego Prešernovega duha: dvoličnost, obskurantizem iz oportunitizma («imperii austriaci causa» = Kopitar; «imperii sui causa» = Bleiweis in nasledniki), diktatorstvo, nestrpnost... Marsikaj je v tem oziru zakrivilo tudi naše avstrijsko robstvo. Naj bi torej vsaj sedaj v svobodni Jugoslaviji zasijala Slovincem ljubko-domača in hkratu svetovnovisoka, mila ter svobodna zvezda Prešernovega duha! Zakaj šele takrat, ko se bo to zgodilo, bomo lahko rekli, da nismo več Kopitarjev in Bleiweisov, temveč Čopov in Prešernov narod...

³³⁵ Dr. Grafenauer me je popolnoma po nepotrebnem že dvakrat (Zgodovina nov. slov. slovstva, II., str. 27 in DiS., XXVII., str. 374.) pokroviteljsko podučeval, da ne ločim te struje, katero je — kakor znano — Lev XIII. imenoval «pestis perniciosissima» in o kateri je dr. Mahnič toliko pisal v svojem «Rimskem katoliku», od — laičnega liberalizma in svobodomiselstva!!

³³⁶ Glej mojega «Kersnika» II.—III. del, str. 66—67.

JUŠ KOZAK:

RDEČE LISE. (Konec.)

Otresli so jabolka. Najlepša je shranil Lukec. V teh hladnih dneh, ko se je prvič sprijel z življenjem in sredi srebrne mladosti zaječal pod kopiti strašne usode, je tolikokrat v duhu ponavljal tisto pravljico o gospodu s čudodelno pipo, da je oko uhajalo neprestano tja gori. Toda vselej je vstajala pred njim podoba bledega in bolnega Mirkca, ki gotovo čaka nanj, čeprav ga je razžalil. Vse mu je najbrže odpustil in zato mu prinese najlepša jabolka. Kako bi drugače našel milost pred gospodom na zlatem prestolu. Z razumnimi črnimi očmi je motril Fiči svojega gospodarja, kje je ostala njegova biserna radost prejšnjih dni in čutil, da se tudi njega loteva tista otožnost, s katero postaja Lukec tako rad na večer pod velikimi solnčnimi rožami za ograjo, visečimi nad zemljo v mraku, kakor večerna solnca, ki nikajo temno žarko nad njivami. Fiči je postajal nemiren, kajti čudne stvari je gledal ponoči in zjutraj je mlaskal z jezikom, kakor bi hotel nekaj razodeti.

Pred jesenskim dežjem je trepetalo nebo in solnce se je skrilo. Andrej je ravnal za drugo jutro, ko je pristopil sosed.

«Slišiš, kje je pa tvoja barabica?»

Andrej se je ozrl ter pokazal s prstom v drvarnico.

«Tiii fant!»

«Slišiš fant, naš Mirko te hoče videti. Je že ozdravel in zdravnik pravi, da bi malo veselja dobro delo. Samo tebe hoče. Stopi no malo ... Naj gre», se je obrnil k očetu, «kaj bi, zadnjič sem bil v resnici jezen. Pa res, če bi tistega vruga ne dobil v mestu, bi bilo najbrže po njem. Saj pravim, vedno je dobro, če ima človek prijatelje. Zdaj ga pošljem v šolo. Nerad se ločim kajpa, pa mora biti. Čez dober teden boš peljal, a?»

«Seveda!»

Tam v sobi je ležal Mirko, ves bled in upadel. Lepa, rumena jabolka so zadišala, ko je vstopil Lukec in jih razložil na mizo.

«Tole sem ti prinesel, pa še orehe dobiš. Ali ga hočeš malo k sebi. Veš, dolgčas mi je bilo po tebi», in že je smuknil Fiči v

gorko postelji. Malo muzal se je, toda prijetna toplina ga je uspa-vala. Z rajsko naslodo ga je božal bolnik. Vmes pa se je razpletala povest o sršenih, vranah, sosedovi Urški. Nemirno je odgovarjal in pripovedoval Lukec, z očmi je stikal po vogalih, dokler ni našel pramčka. Zajahal ga je in stare ure so se povrnile. Ko se je zmračilo, se je primaknil z njim tik k postelji in oči so se zagledale v kompot poleg vzglavja.

«Ti, daš?»

«Kar snej!»

Še s konja ni stopil, kar sede je pomlatil. «Dobro! ali ti večkrat kaj takega skuhamo?»

«Vsak dan». — «Mm... hm!» V gosti mrak zavita sta si pripovedovala čudne zgodbe, kaj sta videla ta čas. Svetovi, le mladim koprnečim očem odprti, so razgrinjali svojo demantno luč pred njima, da je žarela vsa soba. In pregnal jih je oče, ki je prinesel luč.

«No, ali ni lepo pri nas? Glej, glej pa kakšnega fletnega psička imaš. Saj ga pustiš malo pri nas, dokler ne ozdravi Mirko?»

Širokoodprta usta niso odgovorila. Samo pokimal je in še to bi rad prosil, da bi njemu posodili za ta čas konjička, toda dobrohotno ga je opozoril sosed, da ga že kliče oče in ga za rokav spremil iz sobe. V grlo ga je nekaj tiščalo in tisto o klofuti bi rad na samem spregovoril Mirku, toda črna noč ga je objela in zdrsel je domov. Med potoma se mu je naenkrat zazdelo, da cvili njegov Fiči, toda tišina je bila gluha.

Doma je že skuhal oče večerjo.

«Boš jedel». — «Ne bom!»

«Kje imaš pa psa?»

«Tam sem ga pustil,» je s težavo spravil na dan in že se je zaril v cunje, kajti oster hlad je pihal skozi špranje.

Strašno vroče se mu je zazdelo takrat v polsnu, toda spanec je lepil trepalnice in težka je bila glava. Enkrat se mu je celo zazdelo, da se je poveznil strop nanj; planil je kvišku, a trpka omotica ga je položila vznak.

Pozno se je prebudil. Noge so se vlačile svinčeno, glava pa se je zdela tako lahka, kakor bi se morala vsak hip potočiti z ramen. V grlu in prsih je bila nasuta žerjavica in splazil se je k škafu, kjer je s trepetajočo in potno roko zajel vode. Prvi požirek je bil ves sladak, a že drugi je vzbudil neprijetni občutek v želodcu.

Naslonil se je na klop pred hišo in hladna jutranja rosa ga je svežila.

«Kako bo oče moker!» je pomislil, toda naprej ni mogel. Že zopet je klecnil v kolenih in v želodcu se je obrnilo.

Tiha, ponižna zavest ga je obšla in taka jasnost, da je bolešno vzdihnil: «Ubogi Fiči, zdaj bo pa še on bolan.»

Priprl je vežna vrata in legel nazaj v cunje. Počasi se je odvijal dan. Sive megle so visele skoro čez streho in vsak curek svetlobe je umrl že pri oknu. Pomalo je spal, a venomer je moral vstajati. Izpil je še par korcev vode, da ugasi opekline v grlu. Poskušal je ležati nepremično, roke na deske oprte, oči v strop. Taka vročina ga je napadala, da so zakrvavele oči in je razločno videl, da se unema strop. Glava visi globoko doli na ražnju, da se je rešil in dvignil z največjim naporom oslabelega telesa. Iz gorečega stropa, preko sten pa so prijahali rdeči jezdec s potegnjenimi sabljami, bili krog sebe, da je vse prek bliskalo pod udarci nabrušenih mečev. Iz nozdrv rdečih konj so švigali plameni in ga žgali tako strašno. In zopet jih je požrla noč. V kalnem brezčasju in temnih vrtincih se je motovilo pred očmi nekaj, kar je bilo podobno minevanju ur. A to prehajanje mu je povzročalo take slabosti, da so potne kapljice rosile čelo. Komaj je zopet odprl oči, se je raztegnila podoba na steni v neizmernost. Med rdečimi rožami je sedel Kristušek in držal velikansko zlato kroglo v rokah. Iz krogle pa je rasel na črnem holmu ogromen križ, skoro večji od sveta. Čudovito so žarele rdeče rože in glava je bila tako neizrečeno lepa a strašna v svoji velikosti, da se je tresel pred njo. Naenkrat se mu je zazdelo, da se je zamajala krogla in padala je s strašno brzino nanj. Ves se je skrivil od bojzani in rinil v tla pred njo. Zgubil je zavest. — Predramil ga je težki korak očetov, ki se je nenadoma zakopal na pragu: «Moj bog! In čisto sam! Kdo mi pomaga!»

«Očka, slabo, slabo!»

Andrej je buljil v otroka ter se prijemal za glavo.

Molče se je okrenil in stopil k sosedu. Na vratih ga je srečal.

«Gospod, bi prosil, otrok je zbolel, moj Lukec, če bi malo tistih zdravil dobil!»

«No vidiš, saj sem ti pravil. Počedi, počedi, pa bob v steno. Zdaj ko je prepozno. Zdravila bi rad. Poslušaj Andrej, jih nimam več, no tako malo še, da ni besede vredno.»

«Pa tisto malenkost mogoče?»

«Že, že, Andrej, ampak dva otroka imam še in kdo ve, kaj pride. Kar k zdravniku stopi in povej, da sem te jaz poslal. Bo že pomagalo. In pridi povedat.»

Andrej se je obrnil v noč. Za vogalom pa so žarele njegove oči, kakor dva zublja v hišo in dolga pest je zamahnila nad njo. A predno je padla kletev, je zginil v temi in potrkal pri zdravniku. Samo žena je bila doma, on se je peljal v mesto. Jutri popoldne se vrne in pride takoj. Opotekel se je domov.

Z materinsko nežnostjo skrbnih rok je dvignil izmučeno telesce in ga položil na svoje ležišče. Kar je imel mehkega pri hiši, je znosil za zglavje in pogasil vse luči, da ne zre trpljenju v obličje. Le ročico je stisnil v svojo žuljavo pest in jo stiskal vso dolgo noč. Skozi jeklene žulje je čutil, kako izgoreva od ure do ure. Tedaj je sklonil glavo, kajti ugasnila je poslednja iskra upanja.

«In konja ti bom kupil Lukec, nisem ti še povedal, konja, lepega pramčka; čisto novo sedlo sem naročil, pa še ni naredil,» je lagal sam sebi. «Še to noč grem k njemu, da, jutri bo že tu. In jahal boš po dvorišču, na cesto te bo nesel, z menoj v mesto. Ali čuješ Lukec?»

«Očka, slabo, tako slabo. Kdo, kdo se pa tako smeje? Očka, zaprite vrata, zaprite, kdo se pa tako smeje?»

Andrej je skočil kvišku. V temi so se zašibila kolena, pred križanim se je zgrudil in skoro rjul od bolečin.

«Križani, ozri se vsaj enkrat s svojimi blagimi, usmiljenimi očmi in odreši ga. Pravičen si o bog, tako neizmerno pravičen, pošlji svojega sina, da stopi doli in ozdravi. Če hočeš, da zažgem hišo in romam k tebi deset let, da ti prinesem svoje srce in svojo kri, reci, vse kar hočeš, samo ozdravi. Ali slišiš križani? Spregovori!»

Sredi brezdanje tišine se je zasmejalo, tako zvonko in veselo: «Očka, kdo pa se tako lepo smeje v veži, hi, hi hi...»

Andrej se je zrušil pred križanim na tleh in dušo je zalil svinec. Tam je ležal do jutra in ko se je mračna svetloba razlila po izbi, je zatisnil oči, da ne vidi krvi. Lukec pa je ležal nepremično, tiho, skozi prste in dlani je čutil Andrej mrtve poglede.

Popoldne se je oglasil zdravnik. Zmajal je z glavo. «Preje bi prišli. Pozno je!»

«Sem bil, pa Vas ni bilo.»

«Še preje, še preje, takoj. Moj bog, kdo Vam pa pomaga?»

«Sam sem.»

«Vse poskusim. Tole mu dajte. Morda ga rešimo. Pazite nanj!»

Andrej je stal in srepo motril tla. On je vedel, da je prepozno in njegova duša je to noč izgorela v prošnjah. Iz pepela se ne rodi več beseda. Tam zunaj na pragu je zakrižal zdravnik vrata; «pозneje pride občinski sluga in nalepi listek. Jutri pogledam zopet, kako in kaj.» Andrej je zaklenil vrata. Za njim in skozi hrastove deske je prodiral beli križ.

Tako je stala pasja uta tri dni z belim križem zaznamovana; v njej je sedel Andrej, pri peči pa je ležal Lukec ter zrl pred seboj svetove, ki se mu še nikoli niso odkrili. Kadar je telesce trepetalo, vse vročično od koprnenja, da se dvigne in zapusti zemljo, je držal oče po cele ure ročice v svojih in jih ožemal s svojimi žuljavimi rokami, da iztisne še nekaj kapljic življenja. Sam ni vedel, zakaj se jih oprijemlje? Zavest je kakor zblaznela in strašni vihar je vil čudne misli v silnih vrtincih. Sam sebi se je zdel pes, ki tiči pod uto priklenjen, med vrati pa stoji beli križ, da ne hodijo blizu ljudje. Vse tri dni ni izpregovoril besede, le včasih so prihajale iz grla sladke besede, v katerih je dihala božajoča nežnost vseh besed, kar jih je človeško bitje govorilo človeku. Od daleč je zvenelo Lukcu na ušesa, kakor bi govoril tisti Jezus z žogo v rokah, in mu jo ponujal. Nič se niso razlikovale besede od toplih objemov, s katerimi so ga nosile tako izmučenega in ubogega visoko tam gori po skrivnostnih potih nebeških zvezd dolge sive sence z ovenčanimi obrazi. Iz daljave je prihajal glas, ki je vsrkaval te sence in bitja, švigajoča mimo njega. Vsak hip je bil bližje studentu tistega blagega glasu in šele tedaj je ves tresoč se od koprnenja pozabljal besede očetove, sedečega poleg njega. Andrej se je približal obličju in potnim prsim, se nagibal nad njimi, prisluškoval, a v duši so sikale pekoče misli, da je molče vil roke in se jih otresal. S strašno spačenim obrazom je vstajal greh pred njim, noge so se šibile, trepetale, z rokami se upiral ter ga odbijal, da ohrani iskrico upanja. Polmrak se je strupeno pretakal v izbi; nista se premaknila s prostora. Kakor ob stvarjenju sveta, je bila zastrupljena ta izba in ves prostor v njej s kaljo življenja in Andrej je molče molil najsvetejšo in najbolj trepetajočo molitev, ker je vedel, da se nekaj strašnega približuje svojemu rojstvu. Klečal je pred belim telesom in je divjal od poželjenja, da se maščuje, kadar se dvigne prosojno truplo v višave. Iznova se bo rodil v strupenem polmraku in kadar vstane od postelje; o bog, tistega trenutka me reši, je molil.

Tretje popoldne v najtišjem mraku sredi popoldneva se je Lukec vrnil na zemljo. Obrazek se je ves vznemiril in bolne oči so se uprle v očeta. Tiho šepetaje je spregovoril.

«Očka, Jezušček ima pa še žogo v rokah. Jaz sem ga videl in žogala sva se visoko, visoko. Pa se nama je žoga razbila. Same rdeče iskricice so švigale iz nje, žoge pa ni bilo nikjer več. Stekla sva, letela za iskricami in poln predpasnik sva jih posadila tam pod topoli, oče, veš, kjer smo imeli mi travnik.»

Iz neznanih svetov se je smehljal zgubil na ustnice.

«Očka, pojdi no po Mirkca. Rad bi mu povedal, kako je lepo, lepo. Ali še rastejo za hišo rože?»

«Še Lukec.»

«Rad bi jih videl. Veš, v vsako sva utaknila eno gorečo zvezdico. To bo Mirkec gledal. Pojdi no očka, veš tako lepo je ... tam pri sršenih, vodki, rože ...»

«Grem, že grem,» a obsedel je Andrej še trdneje. Kdo bo prišel v hišo, kjer stoji beli križ? O otrok, svet blagoslavljaš, razkazal bi ga rad, ko ležiš v pasji uti na klopi brez zglavja in veš, da so te zakrižali. Bije ti zadnja ura, ločiti pa še se ne moreš, a svet te je že pokopal. Zakaj si se prišel poslavljat, tako bi šel brez grenkobe in vse bi meni ostalo, je pomislil Andrej. Zakaj boš nesel tja na oni svet zemeljski prah? Pusti ga meni sinko, da zakrije mojo glavo. — Sleherna misel je okrvavela možgane, da so zatekale njegove oči.

«Očka, ali si kupil konjička?»

«Ne še, jutri, jutri.»

«Zdajle očka, zdajle. Rad bi ga imel, rad očka. Kupi ga, kupi.» Megle so se spustile še nižje. Mehka roka mraku je česala noč. Pred oknom so zaštorkljali koraki.

«Gozdič je že zelen, zelen,»

je zateglo vlekel pijani mežnar. «Andrejc, Andrejc, bo kmalu?» Strašne besede so obtičale med oknom. «Tebi zastonj, Andrejc» in klecal je počasi naprej.

«Očka, kako se smejejo. Konjička jahajo, očka! Tako lepo je jahati, očka!»

Andrej je vstal. Nič več ni bil on sam, ampak zblazneli Andrej ob umirajočem sinu. Niti posluhnil ni več, ali še utriplje srce, v poslednje cunje ga je zavil in posadil na okno. Omahnil je skozi

vrata, na dvorišče, na konopcu prignal na dvorišče kobilico in zajahal.

Pod črnimi meglami, sredi kamnitega morja je širokokračil oče na kobilici, da so se mu noge vleklo po tleh. Z rokami je mahal krog sebe, kakor bi pobijal nevidne duhove. Na ukrivljenem hrbtu pa je nosil vse težko nebo nad seboj. Lukec se je med okni smehljaj in smeh je bil od minute do minute bolj blede, da se ni več razločeval od stekla. Drobna, zelo drobna šivanka v nevidnih rokah se je dotaknila boječega se srčeca, se še enkrat odmaknila — srce je bilo zastrupljeno in prebodeno. Z glavo naslonjeno na steklo je zrl Lukec skozi zaprte trepalnice na očeta tam zunaj, ki je še vedno križal nebo na vse štiri vetrove.

Sključen, po vseh štirih se je priplazil v sobo, vse je že vedel. Nekdo mu je narekoval, kaj se je zgodilo. Varno je razgrnil cunje in položil truplo na klop, pokleknil ob njem molil čudno molitev: «O križani, vzeli si ga. Beli križ je nosil najbolj zaničevani. Moja kri in telo. Tvoja duša in oči. Žogo si bosta podajala, zato si ga poklical. Le mečita in vrzita jo meni v naročje. Amen».

Zlezel je nevede pod klop in oči so se zaprle. Dva dni sta spala skupaj.

III.

Ni se čudil in ne tožil, ko se je tretje jutro prebudil. Zemlja je že klicala svojo žrtev, oster vonj je prevzel sobo. — Takoj grem — je pomislil in trdi koraki so že odmevali na kamenitem tlaku pred župniščem.

«Andrej, potolaži se!» je gostobesedičil župnik.

«Saj še potožil nisem, pa mi že zaudaje.»

«Saj veš, kako je, Andrej; zapisano je: danes meni, jutri tebi. Bog je hotel tako. Pa napraviva tiho in lepo. Ti zapelješ fantka sam na pokopališče, jaz počakam v cerkvi in vse bo v redu. Kaj bi uganjali komedije!»

«Nocoj ob pol šestih,» je dejal Andrej in zginil pred strmečimi očmi med vrati.

«Takega človeka, hm, pa ga tako potare?» ga je spremljala misel na cesto. On pa je ni čutil, ker je hodil v železnem oklepu. Venomer je ponavljaj, kakor bi se hotel na izust zapomniti. — Jutri je menda dejal sosed, da popeljem fanta v mesto. — Zvečer je zabil rakev. Na pot mu je dal vse, kar je ostalo pri hiši po njej in otrocih. Ko je položil malčka na voz, je iztisnilo srce poslednjo

kapljo krvi in oledenelo. Pregibale so se dolge, orjaške roke, lednim kleščam podobne, da zamrzne, kogar se dotaknejo. Le kadar so prijele za rakev, so čudovito zagorele.

Pod zidom je pustil kobilico, sam pa z bremenom na hrbtu prestopil mračni prag. Župnik je dajal popotnico, on pa je stal in telo se krivilo od premagovanja, objeti in prižeti nase leseno hišico. V mraku do tal visečih megla je zrasel do stropa, strašen in besen v svojih pogledih. Visoko gori nad oltarjem je visel križani in ujel uporne poglede. In tedaj se je zgodilo, da je zaprl oči.

«Še zmeša se mu,» je pošepnil župnik cerkovniku, ko sta odhajala iz pokopališča. Ozrla sta se naskrivaj in strah ju je obšel pred tem dosedaj neznanim človekom, ki je stal tako visok poleg groba, da so se megle vlačile nad njegovo glavo. Pred to nevihto, razpeto okrog glave, ju je obšla groza.

Andrej ni videl nikogar. Pot se je mešal s prstjo, usipajočo se v brezdno. — Če bi vsaj skupaj ležali! — pogledal je krog sebe, da prešteje vseh šest. A oči so zaman blodno tavale med ovenelimi grobovi. Zvrhal je kup, se odkril in molče pognal domov.

Luči ni prižgal. Sedel je za peč, po mizi je padla težka, koščena pest in obležala. Pogled je tisti hip objel ves svet in slehernega človeka je poznal po rojstvu. Trdo so bile ure, skoro duh božji je trepetal pred njimi, a gub Andrejevih niso zganile. Sedel je ves drug, kakoršnega zemlja redkokdaj izvrže. Pogledi so prebodli vsega do gležnjev in se skozi njega samega zasvedrali v zemljo do drobovja, odkoder so sikali krvavi plameni.

Na mizi bolj trda od nje je ležala pest, ara za kupčijo. Za kup pa je barantal v teh urah in se tresel pred njim.

Garal je, dokler je dihal. Nič več. Po poljih, travnikih, gozdovih in cesti je preobračal zemljo. Nikdar ni sovražil, nikomur zameril. Vse nedeljske zapovedi s prižnice je spolnjeval. Počemu? Tisti tam gori je rezal kos za kosom in niti krvavih sledi za dolga leta ni obrisal. In zdaj je izrezal srce, ki ga je dal nekoč za popotnico in tolažbo, ko jih je vrgel iz paradiža. Povratka ni tja v večno smrt, angelj življenja stoji z mečem pred vrati. Tudi za Jobovo hvalo ga je ogoljufal.

Pa kaj, aro je dal in za kup ni mešetarja.

Čisto tiho je vstopila, menda niti vrat ni odprla. Andrej jo je videl in spoznal skozi zaprte trepalnice. Mrzel duh ji je sledil in vel po vsej sobi. Včasih, ko je šla čez sobo, je koščena peta zazvenela. Potem pa je čutil, kako ljubeznjivo ga pozdravlja mrzla

roka, a pest se ni premaknila. Uprla je oči iz onega sveta. S temi črnimi globinami se je želel pogovoriti.

«Ti Lena iz onega sveta, povej, ali si brala moje bukve tam?»

Molk mu je zeval naproti.

«Pa dobro, če jih nisi, ali veš, zakaj sem garal svoj živ dan, ljubil in odpuščal in si pustil razrezati hrbet v jermene?»

«Tudi tega ne ve.»

«Lena, ali si videla tam nadvse pravičnega boga?»

Dolgo časa je pričakoval odgovora in ustnice so se zvile v bridki smehljaj.

«Nočeš povedati resnice, kaj? In vendar si toliko povedala, Lena, da ne vem, kam bi dal. Tvoj fant je živel že tri dni tam gori med zlatimi zvezdami. Z Jezuščkom se je žogal. Pa ga bo tudi zato ogoljufal in se bo večno spominjal, od česar se je tako težko poslavljal. Ali mu bodo večno sijale otožne solnčne rože s svojo črno žalostjo v srcu? — Slišiš Lena, mati mojih otrok, povej mi, kaj naj počnem zdaj? Ti veš, da me nobena ne mara. Še enkrat bi se oženil, da bi imel še enega, še enega Lukca, ker drugače ne bom mogel umreti: Pa kaj trobezljam? Andrej Kosec živi v pasji bajti, nihče ga ne pogleda, tako je izobčen in zavržen, da si ljudje umijejo roke, kadar mu štejejo denar. Križ so naredili na vratih in morda me pobijejo kakor psa, ko ne bo kobilica več mogla stopiti na noge. Lena, samo to mi razodeni, zakaj se je Andrej Kosec rodil?»

Mrzla sapa se ga je molče ovijala in izsesala poslednjo misel, da je sedel za pečjo železni stroj, ki steguje svoje ogromne roke brez usmiljenja.

«Kako pa, Lena, bogataši, goljufi, krvosesi, pijavke, morivci, ti hladni gospodje drznih čel, umazanih src in s čisto drugimi možgani kot oni ubogi, ki smo zanje samo grez, po katerem hodijo, dirjamo pred njihovimi vozovi v četver upreženi, kako se obnašajo tam gori v nebeškem kraljestvu? Kaj tudi med devetimi kori angeljev vladajo nad nami ter predpisujejo svoje zakone, ojnice za neuko, razdivjano ljudstvo? Ali vas je sprejel Lazar v svojo palačo, sezidano za tisti mraz in lakoto pod bogatinovimi vrati? Pa ne, da sedite vsi skupaj v veži in se oblizujete, kadar jim nosijo angeljci kompot na mizo? — Žalostno gledaš Lena, bogve kako daleč si gledala? Pomisli, tvoj fant, Lena, je umrl na kompotu, sladkem in dobrem, kakršnega še vse življenje ni jedel. O prav na kompotu je umrl in nisem zinil besede za vse tisto zlobno obrekovanje, s katerim je psoval fanta in mene, tako nedolžna oba nad

boleznijo njegovega sina. Strl bi naju tedaj, če bi mogel, a jaz sem molčal, ker sem videl več kakor krivdo. O Lena, en sam ni kriv, dobro vem, ampak tisti, ki nas je pahnil v ta pekel. Če bi ga videla na postelji tu pri peči, koliko je trpelo to nedolžno bitje, bi stopila še enkrat na svet, da živiš dvojno življenje za kazen, ker si ga rodila. Nihče mu ni privoščil tolažilne besede, ki je umrl, ker je bil otrok ljubezni in odpuščanja v svoji duši. Zabavat mu je šel otroka, cirkus igrat, a je umrl. In kdaj mi odpusti svet, da sem igral tudi jaz cirkus, ko mi je sin umiral! E Lena, usmiljenje in odpuščanje ubogega malčka je večje kakor vse blagajne celega sveta. — Najine zadnje poti nisi videla? Koliko bližje so pa mastnaki nebeškemu prestolu, katerim za debele cekine zvone na vse pretege? Še tam ga bodo odrivali! —

«Hm, hm, nič več. Kdo te je pa poslal? Že dobro, že dobro, sam grem pogledat, da ga najdem pravičnega boga in čudodelno usmiljenje, jasno pravičnost. Sam jo bom ustvaril. Za par dek jo zravnam. Vozil sem, vozil; ko pa sem vse zvedel, bom preobračal. Tako je zapisano, delaj po svoji vesti. Le pusti me zdaj samega, Lena! ...

Boječemu dotikljaju hladne roke je odgovoril obupani smehljay pripravljenega na vse. Divje so žarele oči sredi razbitega obraza in sklep ubijanja ga je gnal na najhujšo pot. Že so krvavele noge na trnjevih tleh.

Nevihhta, ki je lila vso noč, ni splahnila njegovih misli, iz sanj ga je zdramila šele zora s svojo biserno svetlobo. Ko je stopil na prag, se je spomnil, da je snoči pustila vrata odprta za seboj. Ni se ozrl več nazaj.

Kobilica je strepetala, v slutnjah je drhtela po vsem telesu, in stresala je glavo pod komatom.

«Bojiš se, bojiš, revica, nič ne dé, bolje bo zate.» Ubogljivo se je potolažila, a ga neverjetno pogledovala in se čudila njegovi hitrosti in rezkosti. Hitreje in odločneje je stopala, čeprav so nozdrvi trepetale.

«Pazi na otroka, Andrej; čakaj, še tole popravim.» Smukal se je sosed krog voza, čeblljal in stiskal roke. Andrej je pognal. Žarela so jasna lica, srce je iskalo v dalji mesto, kjer se bosta kakor škranjčka, pijana svetlobe in lepote izgubila. Pred njima pa je sedel mračni mož, ki ni dvignil oči s ceste, ni odgovarjal, še molk mu je bil pregrozen. Vajeti ni spustil, boječ se, da bi premislila kobilica to strašno pot in se uprla. Divje je gonil ves

stisnjen in sključen, zapirajoč oči pred vsako bilko življenja. Solnce je risalo dolgo senco, ki vsako minuto leze globlje v zemljo.

«Tam, pod klancem!» Že prejšnji večer je premislil. «Tam, kjer se pot prevali in od napetosti pada na obe strani v tiste globoke drage. Ni rešitve.»

Pod klancem se je oglasilo srce, da ga je čula kobilica ter se nemirno ustavila. Toda roka gospodarjeva je bila trda in neusmiljena. Na vrhu so ji pričele oklevati noge. Vse je slutila in zona je oblila žival. Z vso silo se je upirala oznojena, strmeča z zabodenim pogledom v prepad. On pa je vlekel in črtal njeno smer vse bolj neizprosno.

Zamižal je Andrej in poslednjič potegnil.

Kdo pozna ime in obličje duha, ki je tisti hip oživel v ledenem srcu čudodelno besedo: očka, kako je lepo! Kje ji sila sorodna, da bi zblaznela v človeku taka ljubezen, kakor je zmlela Andreja, da se je kot plamen dvignil sredi voza in se je vrgla kobilica pred njim na zadnje noge kakor nasajena. Stal je strašen in pot mu je lil čez ves obraz; celo kolesa so trepetala. Klobuk je padel na tla in razoglavega je oblivalo solnce in oživljalo zemljo v njegovih očeh. Skočil je z voza, pogladil kobilici blodne oči in za dlanjo se je poznala krvava sled. Kobilica je pritisnila svoj trepetajoči vrat na njegove prsi, oči pa je še vedno zapirala pred grozo, ki jo je gledala v globinah. Andrejeva roka jo je pomirila in stari korak je potrkaval zopet po beli cesti. Žulji na rokah so se razpočili in svetla lisa je žarela v čudni gloriiji človeka, rojenega iz najbolj ponižanega in izkušanega z besedo v svojem srcu, ki vodi narode in ljudstva, drvi svetove v večnosti, ki nima imena ne lastnosti, besedo, postalo meso v najčistejših in najbolj ubogih dušah.

Andrej pa ni vedel, kaj se je zgodilo ž njim. Z očmi je iskal zaman odgovora; tako koprneče so zrle pred se, kakor je Lukec iskal nekoč gospoda z zlato pipo. Kar je bilo, je umrlo in umrl je sredi široke ceste tudi on. Srce se je odprlo na stežaj in privrela je vanj reka neizmerne bolečine in radosti vsega stvarstva krog njega, se zgostila, kakor pečke v solnčni roži, sredi katere je gorela velika rdeča lisa, ukaz življenja, prižgana od nevidne Lukčeve roke iz onega sveta.

MIRKO PRETNAR:

V LEPIH NOČEH . . .

V teh lepih nočeh,
ko molči ves svet
v čar povit,
kakor dete v zibeli.

Ko se pod brezami,
begotno kólo
pomiče belih vil
z zlatimi lasmi;

le ena sedi ob potoku
ne češe si las prelestnih,
z lune si žarki spleta
razpredene misli;
kakor da židano ruto
previja s srebrno nitjo,
kakor da se preproga
mota ji krasna pod prsti,
da si po njej prizove,
ljubega svojega daljnega.

PASTUŠKIN:

DEKLE S POJOČIM SRCEM.

<p>Srce mi vriska in prepeva, kot bila grud^o bi ptičev gaj, vsa polna jasnega odmeva molčim, drhtim — in vem, zakaj.</p>	<p>Pojoče si srce z rokami krotim, da ne bi preglasno izdalo me; le meni sami naj v prsih ptičice pojó.</p>
---	---

A kadar pride zlato moje,
krotila več ne bom srca,
glasno takrat naj vse izpoje,
da čula bova ga oba.

MARIJA KMETOVA:

NOTTURNO.

(Enodejanka.)

Osebe: Dr. Marko Dolinar, zdravnik, Pavla, Olga.

Godi se v sedanjosti, v mestu.

Salon s svileno-rožasto zofo in enakimi naslanjači. Etažerka in omara za knjige. Polobla miza v kotu z antikvaričnimi posodami. Stara skrinja z rožasto ruto. Ob steni podstavek z umetniško zeleno vazo, polno živordečih nageljev.

Bele zavese. Popoldne. Motna luč.

1. prizor: Marko, Pavla.

Marko (hodi zamišljen po salonu, roke na hrbtu, pogled vpert v preprogo. Časih si pogladi lase. Pavla sedi na zofi, naslonjena nazaj in pozorno gleda Marka).

Pavla (govori mehko in gleda Marka ljubeče in polna skrbi): Kaj ti je, Marko? Tako zamišljen si.

Marko (hodi dalje): Nič, nič, Pavla.

Pavla (se skloni): Pa vendar; nekaj imaš v mislih. Kaj te teži?

Marko (se ustavi pred mizo z antikvaričnimi stvarmi in ogleduje skodelico, ki jo vzame v roke): Kar tako, Pavla. Polno dela imam, pa sem že ves nervozen.

Pavla (vstane in ga prime za ramo): Marko, ali ti ni lepo?

Marko (se zdrzne in jo pogleda): Lepo.

Pavla (ga objame): Ti moj ljubi, ljubi Marko.

Marko (jo prime za obe roki in ji pogleda v oči): Draga, kaj bi?

Pavla (ga spet objame): Moj ljubi Marko! Ah, kolika sreča! Kako sem srečna, srečna! Me imaš rad, Marko, da? Imaš, zelo rad?

Marko: Pavla, moja Pavla. (Ji privzdigne glavo in jo poljubi na čelo; oba sedeta na zofo in se držita za roke.)

Pavla: Marko, ti ne veš, kako zelo sem srečna. Joj, Marko, če bi kaj prišlo, moj Bog! (Se prime za čelo.) Tako se bojim za to svojo srečo! Pa ti si moj, samo moj.

- Marko (se zamisli): Da, Pavla.
- Pavla (se zdrzne in ga pogleda naravnost v oči).
- Marko (vstane): Pavla saj veš; ljubim te in ne boj se.
- Pavla (vstane in se nasloni na naslonjač): Tako je prišla ta sreča, tako tiho je prišla — in zdaj sem sredi v njej. Pa časih me zazebe pri srcu. Pa ne, ne. Ti si moj, moj. (Ga burno objame in nasloni glavo na njegove prsi.) Kako lepo nama je! Ves svet bi objela, zavriskala bi, razprostrla roke in dvignila to svojo srečo in jo pokazala svetu: Glejte, moje srečo, glejte! (Je vsa razvnet.)
- Marko (poslušna in se smehlja).
- Pavla: Oh, kako sem neumna! Pa veš, ti si moj, in ti si moja sreča in ti si moj svet. (Ga poljubi.)
- Marko (se nalahno oprusti objema, jo pogladi po laseh in reče mehko): In ti si moj svet. (Nasmehne se.) Tako, Pavla. Zdaj moram iti. (Pogleda na uro.) Zakasnil sem se. (Popravlja lase.)
- Pavla: Tako malo si z menoj! Toliko dela imaš vedno. Jaz bi rada, da bi bil vedno, vedno pri meni. Čakaj, veš (ga prime za roko) vzel boš dopust in boš čisto, čisto moj. Takrat te ne izpustim ni—ti za mi—nu—to. (Se zasmeje.) Torej pojdi, pojdi. Zbogom, kmalu pridi! (Se poljubita.)
- Marko: Pozdravljena! (Hitro odide.)
- Pavla (gre z njim do vrat, pomaha z roko za njim): Zbogom! — (Stopi spet v salon in zapre vrata. Stopi k oknu, se smehlja, kima z glavo in maha z roko. Gre od okna in sede v naslonjač.)
- Pavla: Kako ga ljubim, moj Bog, do blaznosti ga ljubim! (Vstane in se skloni nad nagelje in globoko zavzdihne. Pretegne roke, pogleda kvišku in se blaženo smehlja. Tiho šepetaje): Kako lepo, lepo, lepo! (Vzame knjigo iz omare, jo odloži; vzame drugo, jo odpre in sede v naslonjač in začne brati. Nasmehne se, slednjič se potopi v knjigo. Solnčni žarek pripolzi v sobo — prav čez njo — in polagoma izginja.)

O d m o r.

2. prizor: Pavla, Olga.

(Vrata se tiho odpro in Olga vstopi. Bleda je, trpečih potez. Zapre tiho vrata in obstane ob njih. Pavla sluti nekaj, pogleda — roka s knjigo zdrkne v naročje — in gleda brez besede, prevzeta od Olgine prisotnosti. Olga še vedno stoji ob vratih in zre Pavlo globoko v oči. Pavla hitro vstane.)

Pavla (vsa zmedena): Kako ste prišli. Prosim! (Odloži knjigo.) Prosim; s kom imam čast? (Gre proti Olgi.)

Olga (ogleduje Pavlo — trpko in bolestno).

Pavla (že pri zavesti): Tako sem se prestrašila. Tako nena doma ste — prosim, ne poznam vas, ne spominjam se, da bi kdaj —

Olga (počasi): To ste torej vi.

Pavla: Oprostite, kaj želite? Mojega moža ni doma; ne ordinira zdaj, je v bolnišnici...

Olga (monotono): Ga ni, da. In to ste vi.

Pavla: Njegova žena sem, da; Pavla drja. Dolinarja. S kom imam čast? Povem možu, kaj bi radi. Sedite, prosim!

Olga (še vedno stoji in si ogleduje sobo): Lepo je; lepe slike, starine. (Hodi po sobi, grozna — kakor steklena.)

Pavla: Ste znani z mojim možem? Želite? Pa sedite vendar! Oprostite, tako čudno je to. (Je vsa nervozna in gleda v nemiru Olgo.)

Olga (se zazre v okno, z dolgim pogledom pogleda Pavlo, mimo nje zofo in pazno motri vso sobo): Torej tako ima zdaj. In vi, vi ste torej žena, moj Bog! (Sede v naslonjač in si zakrije obraz.)

Pavla (se prestraši in jo gleda vsa strmeča): Vam je slabo? Povejte vendar! Moj Bog, da ni moža doma! Pa kdoste? Oprostite, čudno se mi zdi — — —

Olga (še vedno zakriva obraz in reče počasi): Ni mi slabo. Sedite.

Pavla (kakor v omotici sede in ne more do besede).

Olga (dvigne glavo in se nasloni nazaj. Oči strme kakor v vročici, vendar je njen obraz leden, trpek in neskončno bled. Sklene roke v naročju in govori komaj, da more z besedo na dan): Vi ste torej žena doktorja Marka Dolinarja.

- Pavla: Za božjo voljo, kaj vam je! (Vstane.)
- Olga (mirno): Sedite.
- Pavla (kakor da mora, sede): Govorite vendar!
- Olga: Njegova žena. (Jo gleda čisto od blizu v obraz. Trpko se nasmehne in se spet nasloni nazaj.)
- Pavla: Vidim, slabo vam je. Čakajte — (Hoče vstati a)
- Olga (jo potisne nazaj): Ni treba. — Kako je? Ah, da — (Se prime za čelo in gleda v tla.) Takoj povem, takoj, takoj. To je bilo — — —
- Pavla (strmé gleda Olgo in ne razume ničesar): Kaj je bilo?
- Olga (resno): Veliko.
- Pavla (vprašujoče gleda Olgo in ji je strašno mučno).
- Olga (vedno enako): Veliko je bilo.
- Pavla: Gotovo vam je hudo. Povejte vendar. Kdo ste?
- Olga: Povem; čakajte, čakajte, čakajte! (Zadnjo besedo skoraj zavpije.)
- Pavla (se strese in kakor bi hotela oditi).
- Olga: Bodite mirni; ne bojte se. Bilo je in ni več... In — in vi ste njegova žena.
- Pavla: Oprostite, a žalite me, kaj hočete od mene? (Je skoraj jezna in govori trdo in ostro.)
- Olga (se nasmehne): Ste zelo srečni? (Jo pogleda resno.)
- Pavla (se zdrzne): Pa s kakšno pravico... Ko vas niti ne poznam. —
- Olga (kot preje): Ste zelo srečni?
- Pavla (premagana, kakor da mora odgovarjati): Zelo sem srečna.
- Olga: Zelo ste srečni. Tudi jaz — — —
- Pavla (ironično, ker jo že vse jezi): Pa ste čudni v tej sreči.
- Olga: Sem bila srečna. (Pavla jo pogleda z zanimanjem.) In vi ste zdaj žena. (Jo pogleda kakor v začudenju.)
- Pavla: Oprostite, ali vi se vedete skrajno čudno in — saj vas niti ne poznam.
- Olga: Vem, ne poznate me. In vendar sva si zelo blizu.
- Pavla (se silno začudi): Blizu?
- Olga: Saj vam povem. Ali to je, to je... (Kakor da ne more zbrati misli — se prime za čelo.) Čakajte: Vi ste žena doktorja Dolinarja, kajne?
- Pavla (v jezi): Žena, da žena! Moj Bog, kolikokrat naj še povem!

- Olga (mirno, a glas se ji trese): Bilo je pred leti; jeseni. Še vidim rdeče listje in bakreno pot. In morje je bilo čisto vijoličasto. (Kakor da govori sama sebi in ne vé, da jo kdo posluša.) In prišel je on — in jaz sem bila njegova nevesta. Oh, koliko sreče! Vse se je smejalo krog mene; toplota me je obsevala, vsepovsod solnce, solnce, solnce...
- In tisti dan, ko sem postala njegova — joj! (Se strese.)
- Pavla (je pomirjena, vendar jo prevladuje velika radovednost): Se je zgodila nesreča?
- Olga (je ne sliši, strmi v tla in govori): Kakor na veliko nedeljo je bilo tiste dneve. Sama zlata sreča vsepovsod. In toliko ljubezni je bilo v meni, toliko, toliko. Stala sem visoko gor pri solncu, zajemala sem srečo oberoč in sem jo sipala v svojo dušo — kar takole, takole. (Pokaže.) On, on — (Se zagleda preplašena v Pavlo.)
- Pavla: Le govorite; poslušam.
- Olga: On je bil moj, samo moj — razumete?
- Pavla (ne ve, kaj hoče Olga): Da.
- Olga: Samo moj, — kakor dva otroka sva hodila roko v roki; vse ceste so bile bele, ves svet poln solnca, vsi ljudje moji prijatelji, vsi dnevi en sam slavospev velike, brezmejne, brezkončne ljubezni.
- Pavla: Da, da. (Se skloni in se pri teh besedah popolnoma zatopi v svojo lastno srečo.)
- Olga: Sama ljubezen, krasno življenje. On je bil z menoj dan za dnem in ni bilo sence, niti odseva kake sence v najinih dušah. Dolgo. In potem je omahnila sreča.
- Pavla (jo pogleda prestrašena; misli nase): Omahnila?
- Olga: Zarinile so se sence. Strastno sem si želela otrok — in v njegovih objemih je bilo večno vprašanje. Imate otroke?
- Pavla (se zbudi iz misli in plašno pogleda): Čutim bitje v sebi — (reče tiho in v bojazni).
- Olga (globoko zavzdihne, zapre oči in skrči prste. Potem se premaga s težavo in govori dalje): Trpela sem grozne muke.
- Pavla: Moj Bog!

Olga: Šli so dnevi, meseci. Zatemnele so ceste. Živela sva lepo — ali tiste vélike ljubezni ni bilo več v njem. Kam bi? Kopnela je ljubezen v njem, a moja se je podvojila, podesetorila! Še sva živela prijazno in udobno. Ali dolgčas. Dolgčas se je zarinil v najin dom. Polzel je od stropa do tal, iz kota v kot so grabili njegovi prsti. Dolgčas, kakor bi zehale stene ves dan. On se je poglobil v študije. Bila sem mu gospodinja, postrežnica — in nič več. A v meni je gorelo kakor živ ogenj.

Pavla (zamišljeno): Razumem, razumem.

Olga (je ne sliši): Iskala sem ga, klicala, a on mi je polzel iz rok, izginjal je popolnoma, nalahko, a gotovo. Šla sem v njegovo dušo — zaprta je bila zame, zaklenjena. (Se zagleda v tla. Čez nekaj časa): Zaman je bilo. Odšel je bil, tujec je bil, mrzel celo v prijaznih besedah. In vendar je bil t a k o moj! (Zakrije obraz in zavzdihne.) Odšel je. Moj dom je bil mrzel, še rože so bile brez barve.

Pavla: Draga gospa! (Jo hoče potolažiti, a ne more.)

Olga (je ne sliši): Potem je odšel v vojno. Pisal je, prišel na dopust — a potem je izginil. —

Pavla: Moj Bog in zdaj?

Olga: Skoraj bi bila zblaznela. Vedela sem: Nikdar več, nikdar več... (Srepa zre v steno.)

Pavla: Ste pisali povsod? Bežite, ne razburjajte se! Morda ste prišli k mojemu možu, da vam pomaga? Tako dober je. — Saj kmalu pride — in —

Olga (se trpko nasmehne in vstane): In vi ste njegova žena.

Pavla (začudena): Čigava? (Odstopi.)

3. prizor: Pavla, Olga, Marko.

(Marko vstopi hitro, vesel je in hoče k Pavli. A ko zagleda Olgo, odpre usta, pol glasu je slišati, ostrmi — se prime za prsi in se ves trese.)

Pavla (vsa prestrašena): Marko! (Plane k njemu. Sluti nekaj strašnega, ga prime za rame.)

Marko (jo brez misli pogleda in se sesede na zofo).

Olga (se kakor prelomi in se opre z roko ob mizo).

- Pavla (gleda zdaj Marka, zdaj Olgo — se silno prestraši, siloma trga besede): Pa kaj, kaj — moj Bog! Marko, kaj ti je? (Ga stresa — Olga globoko sope.) (Milo): Marko, Marko (se ga oklene — Olga hoče k njemu, a odstopi in zapre oči.) (V obupu): Marko, Marko! (Potem počasi vstane, široko odpre oči in razume.)
- Pavla (komaj govori — stokajoče): Vi — vi — (Kaže na Olgo.) Vi ste žena? (Pokaže na Marka.)
- Olga (sklone glavo).
- Pavla (kakor blazna): Joj! (Pade v naslonjač in nasloni glavo na mizo.)
- Marko (kakor mrtev). Olga (se sesede počasi v naslonjač in podpre glavo).
- (Zastor naglo.)

MIRKO PRETNAR:

SAMÓ BESEDE.

Petje, koraki, besede ...
 Pesem gubi se v daljavi,
 mimo koraki sanjavi
 plovejo kakor odmev.

Samo besede ostale
 v srcu so mojem globoko,
 v senco so svojo visoko,
 ves mi zastrle obraz.

Ves mi zastrle obraz so,
 vse zastrupile srce mi:
 sam opotekam se v temi,
 sam, le s samim seboj.

A. P.:

LASTOVKA. (Konec.)

5.

Prihajalo je jutro, zaspano in leno, obotavljajoče, kakor bi se sramovalo pokazati opustošbe svoje temne sestre noči.

Olga je odprla oči, pogledala na uro in hlastno skočila iz postelje. Zaspala je bila šele proti jutru, kajti v vroči glavici so ji begale vso noč prečudne slike, ki jih ni umela. Stopila je k oknu in si mela žgoče oči. Pod tankim pajčolanom višnjeve megle je videla postave, v brzi hoji sklonjene naprej, ki so izpuhavale toplo sapo predse.

Vihar je bil proti jutru utihnil. Mu je zmanjkalo moči? Ali je nastopil zopet bojni odmor? Morda pa se je njegovo početje zastudilo Bogu samemu!

Hitela je k Emiliji.

Ko je stopila na ulico, je pogledala v nebo. Oblaki so bili razkosani in nekoliko prozorni. Tekla je urneje.

Tedaj je na enkrat posijalo solnce. Tako nepričakovano! Olga je obstala presenečena, v prsih ji je zaigrala neka sladka tesnoba.

Solnce! Tvorba po ideji, koje nositelja skuša bedni um človeka poiskati, revno srce njegovo v njem resnico najti.

Pritajen ihteči vrisk v srcu Olge je planil na dan: razjasnil ji je lice, užgal ji pogled.

Planila je v sobo bolnice.

Do skrajnosti izmučeni obrazek Emilijin se je obrnil k njej, njen pogled jo je siloma pritegnil k sebi.

«Olga! — Hvala ti! O, samo da si ti že tu!»

«Kako ti je?»

«Strah, strah!»

Olga je zdaj ugledala na njenem obrazu nova pota, po katerih je hodila groza — morda vso noč.

«Ubožica!»

In strmela je v njeno obličje, zajokala bi bila na glas, da se ni spomnila solnca. Pohitela je k oknu in ga je odrla na široko. Na

krvaveča pluća bolnice se je blagodejno razlil mehko vlažni zrak. «Emilija, poglej to zlato solnce! Reši te strahu, ozdravi te, o, saj boš zdrava! Pomlad ti prinese novih moči. In kaj misliš, kaj bodeva počeli, ko boš prvič spet stopila na prosto? Daj, povej, kakšne so tvoje želje!»

Hitela je z besedami, kakor bi se bala, da jih bo premalo, ki bi pregnale resnico.

Težko in tiho je odgovorila Emilija:

«Želja pač nimam nobenih več.»

Srce, živeče srce brez želja? Nekaj silno težkega se je zvalilo Olgi na prsi. Zašumelo ji je v ušesih in ji udušilo jok že v prsih. In v tej neznani, tuji tesnobi srca ni opazila, da je bil medtem oblak že zagrnil solnce. Stala je pri oknu in segla s topim pogledom tja v mračno daljavo. Tam so se proti nebu kopičile daljne gore, mogočne in temnovišnjeve; tam v daljini so se jasno odražali gozdovi, otožno so ždela drevesa povešenih vrhov in vej, kar bolelo jih je od prestanih muk v križu in v rebrih.

Od sosedovih nekje so priplavali v sobo jasni glasovi: sladka pesem deklice, spremljana na klavirju. Tedaj jo je predramil glas bolnice:

«Olga, zapri, prosim! Kaj vendar zmerom pojo!»

Konec! Brutalen in večern, poln odpovedi, brez pogleda nazaj, tja v preteklost, v one čudovitolepe sanje — življenje. Pesmi ne more več prenašati, ona, ki je toliko in tako lepo pela, lepše od mamice? Torej je vse umrlo v njej!

Spodaj na stopnicah so zadoneli koraki in kmalu na to se je začulo v predsobi govorjenje. Vstopil je sodnik in se boječe bližal postelji.

«Emilija, Vladko je tu, saj lahko vstopi?»

Njegov glas je bil mehak in je nekoliko trepetal. Ozrla se je počasi, s težavo. Sledil je dolg pogled; pogled miren in čist, brez prikrievanja in brez iskanja, pogled, poln strašne resnice. On pa ga ni vzdržal; povesil je glavo, kakor jo povesi zločinec, ki se mu prečita obsodba. Zdrzil se je ves zbeگان in mrmral proseče:

«Saj lahko vstopi, Emilija, kaj ne?»

Zazibal se je proti vratom z vijugastim korakom in rekel: «Prosim!» Vstopil je mornariški častnik in se neodločno bližal bolnici; sodnik je obstal ves zmeden pri vratih.

Kako da ji gre, jo je vprašal s priučeno vljudnostjo. In še nekaj je govoril — same slabo izbrane besede. Skoro brezglasno

je odpirala usta in gledala ponajveč Olgo, ki se je bila v zadregi umaknila par korakov nazaj.

On ni znal veliko povedati in nastal je čuden, dušeč molk. Tudi v dušah. Prav tistemu podoben, ki ga občuti rešitelj, ki je vedoma prišel prepozno.

Zdaj ga je Emilija mirno opazovala. Morda je v tem trenutku zazrla vso bornost njegove duše, vso praznoto njegovega srca, v kojem niso nikdar goreli visoki plameni silnega ognja ljubezni.

V tej moreči tišini pa ni mogel dolgo gledati v njene motreče oči, vzdržati ni mogel pogleda, razbirajočega po duši. Sklenil je roki in se ozrl po Olgi. Nato je rekel, da upa, da ji bo šlo kmalu na boljše ter da jo hoče še večkrat obiskati, predno da odide. Podal ji je roko, pozdravil Olgo in tiho odšel.

Ko so se za njim zaprla vrata, je Olga globoko zavzdihnila in se zamislila. Morda je hotela razmekniti tajinstveno zagrinjalo, razgaliti uganko, doseči z mislijo tiste gonilne sile srca, ki so razumu nejasne, nepojmljive. Ali ga je sploh kedaj ljubila in ali je mogoče ljubezen tako uničiti. Pogledala je Emilijo. Truden, velik je bil njen pogled, pogled v strašno praznoto, praznoto brez dimenzij — v ničevnost življenja; pogled, ki ga Olga ni umela in ki ga je vsak človek le enkrat zmožen — na pragu večnosti.

Emilija zapre napol svoje velike oči, položi glavico na desno in ždi. Na licih ji zagorita dve mali čudno rdeči piki. Kri? Človek? Olgine misli zamro v vrtincu občutkov. Bolnica začne globoko, nemirno hropeti, zavrti glavico, usta se ji premikajo, šepeta grgrajoče:

«Prihaja morje... odprite okno, da čujem njegovo peneče valovje, ki... utopi gorje... opere bolečine...»

Olga se dviga, posluša z grozo besede neglasne, tuje misli izražajoče, misli iz večnosti. Vzpne se bliskoma, zbeži ven in glasno zakliče. —

6.

Kakor vsako nenaravno nasilje, se je zdobil tudi ta boj zime, izbruh jeze poginjajočega. Gromoviti «stoj!», ki ukine utrip srca, pribije noge k tlom, in vzame za hip celo junaku pogum, je odmeval od juga, in zima se je sesedla. Zadnji zlovešči oblaki so dirjali po svodu. Daleč zunaj pod silnimi gorami pa so zborovali zimski vojskovodje in sklepali, da je najbolje, ako se za letos še umaknejo življenjetvorni sili zmagovite pomladi.

Zabučalo je v mladem zelenju, pesem pomladi je planila proti nebu.

* * *

Pred cerkvijo je Končanova Špela pripovedovala Lužarjevi Jeri nekaj vrlo važnega, kajti pocincavala je z gornjim životom in polagala po povdarku roko v roko.

Ravno ko je prikrevsala iz cerkve stara Meta z velikim molkom v roki, je zazvonilo mrliču. Vela usta, ki so ji od silno dolge molitve tekla mehanično naprej, so se ustavila.

«Kdo pa je kaj umrl?» je vprašala z ubitim, tresočim glasom. «Sodnikova Milka», je zavpila Špela starki v uho. «Kdooo?» Nagnila je glavo niže, prav do Špelinih ust. «Tista sodnikova?» «Daa—» sta kimali obe. «Jej, jej! Tako mlada in lepa —! Človek pa je tako star, da mu je že težko ... oh, oh!» Odkrevsala je.

«Visoka je vera in nizka je nevera,» je zamrmrala tiho zase, neglede na soglasje in zvezo s prejšnjim.

* * *

Priplazila se je tiho zaspana noč. Po žlebovih je blebetala voda kopnečega snega in v ceveh prasketaje padala. Počivalo je drevje, zamišljeno v prestane bolečine.

Tedaj sta zopet prihitela pomladna duhova ter mehko božala uboge rožice ter razbolelo zelenje. Zmagovita in vesela sta krenila tudi v mesto in obstala na željo mlajšega tudi pred sodnikovo hišo. Ta je skočil naglo k oknu — kakor pred dnevi — in pogledal v sobo.

«Lastovka!»

Soba je bila temna in pusta. Obotavlja se je odstopil in šel plaho okrog hiše. Tam na drugi strani so bila okna nenavadno lepo razsvetljena. Splezal je do njih.

V mamičini sobi je ležala lastovica na belem prtju, zakopana v cvetju, obdana od vitkih sveč. Črni lasje, voščeni obrazek, snežno bela obleka — vse tako nepremično. Za svečami nekaj nemih obrazov, ki so tiho strmeli v njo.

Tedaj je za oglom težko zacvilil otožen glas. Pomladnega duha ni bilo več.

* * *

Olga se je v mučnih sanjah vso noč premetavala. Da plešejo mrtvi na pokopališču svoj mrtvaški ples, se smejejo veselo in povriskavajo ter šepetaje mešetarijo za družbo novega prišleca, ki mora neprostoovoljno mednje. Da se pri tem vrte tako hitro, da jih ne dohajajo meglaste obleke, ki se leno vale za njimi, tako da se njih telesa gibljejo pravzaprav le v notranjosti oblek.

Zastokala je in se obrnila na drugo stran.

Zdaj se ji zdi, da vidi pred pokopališčnimi vrati dve veliki skrivnostni postavi v tihem razgovoru. Filozof Žveplo tišči v desnici malo vztrepetajočo stvar, v katero so se bili njegovi krempljasti prsti tako globoko zadrli, da curlja po njegovem kosmatem zapestju kri. Strašen je njegov obraz, strašen njegov nasmeh. Doktor Kost pa ga boža po ščetinasti roki, se veseli trpljenja mladega srca, zato noče položiti nanj hladne svoje roke, ki bi ga otela vseh muk za večno.

Da leži nedolžna krasna mladost mrtva, ob njej ognjevitih mladeniči, ki plakajo. Na drugi strani pa pleše ogabna starost po zvokih razuzdane glasbe. Sitni starci se vrte z gnusnimi kretanjami; suh smeh na velih ustnicah, hotenja polni pogledi v kalnih očeh.

Olga se je mukoma vzpela in zadrhtela v grozi.

Tam med belimi kamni in temnimi cipresami vidi pošastno zijati črni grob, podoben veliki rani na zelenih grudih zemlje. Nad njimi plahutajo črni ptiči in med njimi nekaj belega: zapuščena duša, ki plaho išče neznanega doma. Ali ne more vzdih v grobu prodreti te zemlje, neutešeno hrepenenje izžgati prsti na trpečih prsih, zagnati krika do neusmiljenega neba? Ne, ne; preslabotne so trpeče prsi, pretežka je vlažna zemlja. In nebo? Nebo se le malo zmeni za vse, kar prihaja od zemlje.

* * *

Dva dni za tem se je pred sodnikovo hišo zbrala skoro polovica mesta. Množica je pričakovala duhovnikov in polglasno mrmrala. Prišel je sodnik počasi po stopnicah in obstal v veži. Visok in lep, toda upognjen. Sam je bil. Sestra mu je bila pisala, da ne more brata župnika pustiti niti za trenotek samega, tako da trpi na protinu.

Po končanih obredih se je sprevod premaknil. Enajst kuštravih cilindrov se je zamajalo, in njih gospodarji so počeli stopati

počasi za krsto. Blatni curki so se jim opletali okrog nog. Prvi je stopal sodnik s profesorjem Slamo, za njima župan in njegov sin, nato drugi. Šli so, kakor se gre za visokim tujcem, vsak zatopljen v svoje misli.

Sodnik je gledal v tla in mislil na svojo mrtvo ženo, ki mu je prizadejala toliko srčnih muk, jeze in ponižanja. Mislil je na solnčno obal, kjer se morda zdaj zabava v veseli družbi eleganten moški, Emilio, tisti, ki je rekel baje takrat «goffo», ko je njega prvokrat videl. Ta trenotek pa, ko neso zadnji spomin na njegovo mladost v rani grob, bi odpustil vsem, tudi njemu; zakaj smrt posvečuje.

Profesor Slama poleg njega si je belil glavo. Nikakor se ni mogel domisliti imena svojega nekdanjega učenca, ki ga je bil pred leti silno črtil, ki pa je zdaj v tujini velik umetnik, kakor je pozneje čital v časopisih.

Župan ni mislil nič. Gledal pa je pazljivo na vsak korak, da ne bi zagazil z lepimi čevlji v preveliko blato.

Lepi sin poleg njega je stopal z izbranimi kretnjami in s povzdignjeno glavo, v kateri je sladka domišljija pletla dozdale prijetne misli. Nikdar pa ni tega mislil, kar danes misli, nikdar tega občutil, kar občuti danes. Kar naenkrat ta izprememba! Odkod? Sklenil sem, izprositi si dopust na željo sodnika. Zapustil sem ladjo in morje in se odpeljal domov k domačim. In zopet sem zazrl to malomeščansko življenje. Te deklice z velikimi boječimi očmi in njih sramežljivi pogledi! Plakajo za prijateljico in naivno opazujejo mojo lepo uniformo. Gledajo me plaho z začudenimi, objokanimi očmi. Krasno! Zakaj mene? Kako lepo idilično je vse to! O, kolika je razlika med tem življenjem in med mojim! Tuja obrežja, tuja govorica, vedno novi obrazi, velika obmorska mesta, razkošna zabavališča, moč razvedrila po dolgi vožnji preko oceana! Sicer le morje in enozvočno dihanje bučnih strojev, železnih hlapcev človeških, zaprtih v zaduhlem trebuhu ladjinem. —

Olga je bila izmučena od žalosti in od slabega spanja. Emilija, zdaj gledaš v moje srce; tudi vse one tajnosti vidiš, katerih ti nisem hotela nikdar zaupati. —

Krenili so s ceste na pokopališče. Olga je zaprla oči, da ne bi videla tistega, kar je bila videla ponoči v sanjah. Ustavili so se. Zapala je v topost brez misli. Čula je molitve kakor iz daljave, one daljave, ki se nje več ne tiče.

«Vzemi zemlja, kar je tvojega!»

Mene bi zagrnilo morje — si je mislil županov sin — ono prijazno, lokavo morje.

Naenkrat je prerezal tišino krik. Nekateri so se naglo ozrli. Olga je bila, ki se je bila prebudila iz tesnobe in zajokala na glas. Dve tovarišici sta stopili k njej.

Sodnik je še nekaj trenutkov mračno zrl v grob, nakar je globoko zavzdihnil, pokril oči z roko in se obrnil proti izhodu.

Zasipali so grob. Sveža zemlja se je strastno okrenila nežne krste.

* * *

Medtem pa se je bilo primerilo nekaj posebno čudnega. Tisti večer po pogrebu namreč je prišla vest, da pogrešajo ladjo, ki bi bil moral ž njo odriniti županov sin; že naslednjega dne zjutraj pa, da se je potopila vsled silnih viharjev, ki so divjali zadnje dni tudi na morju. Vse mesto je bilo pod globokim vtisom te novice. O nenavadnem dogodku se je govorilo sila veliko, do hripavosti. Naposled celo, da bo Emilija najbrž proglašena za svetnico, ker je s svojo smrtjo otela Vladku življenje.

Ta je bil ves izpremenjen. Kakor bi treščilo v njega. Zaprl se je v svojo sobo in premišljeval.

Tudi ti si prizadet, sokrivec si! Zdaj so mi povedali, razjasnili so mi. Ona da je umrla kot cvetka v viharju; brez zavetja, brez zaslonbe. Ker verovala da je vedno vame. Prišel pa sem samo na pogreb. Kako me naenkrat zebe v srcu!

Nazaj na morje! To sivo valovje, vidim ga v duhu! Kakor bi mi grozilo, vpilo: Zakaj si bil slep, brezsrčnež? Kako si živel, živ stroj med stroji? —

Sklenil je, da odide takoj.

Šel je rad in nerad. Zahotelo se mu je po morju, a občutil je zopet ta dogodek pretežno in v boli se mu je vzljubila rodna gruda. Čutil je, da je potreben tolažbe. Od koga, sam ni vedel. Govoril bi bil rad z Olgo, pa ni imel dovolj poguma.

Drugega dne zjutraj je odpotoval.

Tam doli pa so ga burno pozdravljali, čestitali mu, od smrti vstalemu. Zahvaljeval se je, njegov obraz pa je ostal bled in trdih potez. Pred palačo zastopstva se je trlo občinstva. Z ledom na srcu in z vročino na licu so se gnetli in pehali ljudje, da bi na

uradnem izkazu čitali imena svojih med rešenimi. Prihajali so eni in isti dvakrat, trikrat, ker niso verjeli očem.

Vladka pa se je ženka strastno oklenila s svojim mladim telesom, ki je drhtelo od sladkega obupa. Poljubljala ga je neprestano, gladila mu čelo in lase s tresočo ročico, oči pa so ji bile solzne. On je ostal hladen, potrft.

Ponoči je vstajal, gledal skozi okno in si hladil čelo na steklu. Te noči, ti oblaki, mesec! Ali ni krvavordeč? Njegov duh je begal. Zdaj je videl malo pokopališče z nežnim grobom med cipresami, ki se pripogibljejo v vetru; zdaj zopet temno, grozeče morje, ki buči preko njega veter.

IVAN ALBREHT:

MOLITEV.

Od vekomaj sva si blizu
Ti in jaz.
A vendar sva daleč narazen
jaz in Ti.

In venomer čutim Tvoje oči
kot blagoslov,
ki iz sveta nevidnega
name rosi.

Če Te z besedo preklinjam —
v srcu Te molim,
ker zgolj svojo bedo
Tebi razgrinjam,
da Ti pokažem,
kako sem brez Tebe
ničeven in prazen.

◀ KNJIŽEVNA POROČILA. ▶

Tavčar Ivan: Zbrani spisi. Uredil dr. Ivan Prijatelj. VI. zvezek. V Ljubljani. Tiskovna zadruga. 1921.

Ta izdaja Tavčarjevih zbranih spisov je nadaljevanje onih zvezkov, ki sta jih pod Levčevim uredništvom izdala Ig. pl. Kleinmayr & Fed. Bamberg in ki so danes že deloma razprodani. Levčevih pet zvezkov bo v tej seriji «Slovenskih pisateljev», ki jo izdaja pod uredništvom univ. prof. dr. Ivana Prijatelja «Tiskovna zadruga», ponatisnjenih v štirih zvezkih, peti zvezek bo zgodovinska slika «Izza kongresa», ki jo namerava avtor v ta namen primerno predelati. Tako se razlaga, da nosi pričujoči zvezek številko «VI.» —

Kakor Jurčičeve spise, tako ureja tudi Tavčarjeve urednik celotne zbirke, dr. Ivan Prijatelj. V ta zvezek je sprejel zadnji in obenem najzrelejši deli Tavčarjevi, «Cvetje v jeseni» in «Visoško kroniko». V obširnem uvodu je ocenil njiju stališče v celotni vrsti Tavčarjevih del in z globokim umevanjem in ljubeznjivo udanostjo ocenil njiju umetniške vrline. Visoka cena, ki jo prisoja obema deloma — o nekem prizoru v «Cvetju v jeseni» pravi po pravici, da je «vreden monumentalne plastike velikega Danteja» — bo obveljala, da si bo mogoče nekoliko izpremenil njegov pogled na Tavčarjevo tehniko. Romantična «nostalgija» in beg iz realne sedanosti v preteklost, ki sta skupna obema tukaj priobčenima deloma in za vse Tavčarjevo delo značilna, se ne kažeta samo v lokalizaciji snovi, nje izberi in občutju, ki jo prepaja, ampak prav rada tudi v popolnoma postranskih zunanostih, v tehniki. Sem bi lahko šteli v prvi vrsti «okvir» povesti, ki ima lahko najrazličnejše umetniške funkcije, ki pa ga dr. Prijatelj ob «Cvetju v jeseni» enkrat imenuje «neleposlovnega», drugič «neumetniškega». Drugo bi še mogoče — v tem slučaju — res držalo, prvo pa ne drži.

Tak «okvir» je eden najstarejših trikov pripovedne umetnosti, ki ga poznajo vse literature, kajpada tudi naša. Tak okvir imajo najstarejše antične novele, Platonov «Simpozijon» in drugi dijalogi, Dostojevskega «Zapiski iz mrtvega doma», Levstikov «Martin Krpan», Cankarjeva «Smrt kontrolorja Stepnika», Kraigherjev «Kontrolor Škrobar», da imenujemo samo v naglici par primerov, katerih pravo število je prav za prav legijon. Pri raznih pisateljih ima različne naloge, kakor je tudi njegova umetniška dovršenost različna. Pri enem motivira sestanek delujočih oseb, pri drugem podpira kot osnovni ton glavno občutje, pri tretjem je samo dekorativen, pri enem je popoln, pri drugem nepopoln, pri enem je tehnično ločen od povesti, pri drugem z njo trdno sklenjen. Kako je s to rečjo pri Tavčarju v tej knjigi?

«Cvetje v jeseni» ima okvir, ki na zunaj motivira povod pripovedovanja. Njega prvi del je strogo ločen od povesti same, s katere I. poglavjem ga tudi na zunaj veže v njega prvem stavku nagovor «— katerega leta je to bilo, nima za vas, častite gospe, nikakega pomena —», rahla, toda dovolj jasna vez, ki na zunaj spaja okvir z dejanjem, ki se pripoveduje. Na koncu drugi del okvira ni več tako za oči jasno ločen; prave, tudi za oko vidne zareze v tekstu ni. Ali jo naj markirajo «— — —» na str. 119., ki jim pa mora brez pavze slediti sledeči odstavek «In tedaj», ali pa si naj mislimo začetek drugega dela okvira na

str. 120. pred besedami «Po dolgem molku», ki že tudi vsebinsko označujejo pavzo? V tej reči nas je pisatelj pustil na nejasnem. Med ostro in strogo postavljeno tezo uvoda, ki se nadaljuje s svojim racionalističnim dokazovanjem v koncu, je v koncu pomešan slavospev, kar dela, da čitatelj ne ve, ali bi naj sledil svojemu razumu (na katerega apelira uvod in ki bi ga naj sredina dokazala) ali pa čustvu, ki ga je baš sredina tako mogočno razmajala. To disonanco pa opazi samo kritično uho; večino, ki sledi bolj srcu ko glavi, pa bo tako premagala moč silnega občutja, v katero je pogreznjena sredina dela, da jo bo brez težav zanesla tudi preko neenotnega konca.

«Visoška kronika» pa ima okvir tako tesno spojen s snovjo, da ga opazi šele preiskujoče oko, ki se z razmišljanjem ustavi ob naslovu in njegovem pomenu. Tukaj že pisatelj niti sam ne pripoveduje, tu govori kronist (oziroma kronisti), niti njegovega rokopisa ne vidimo in ne dobimo, ampak samo golo «kroniko», ki so ji okvir nje platnice. Tukaj je pisec popolnoma v ozadju, kar daje nekako prednost tej vsled tega tako razširjeni in priljubljeni tradicionalni obliki.

«Cvetje v jeseni» in «Visoška kronika» sta višek dveh panog dosedanjega Tavčarjevega pisateljstva: domačijske in zgodovinske povesti. Izdani v tako lepi knjigi in opremljeni od tako veččega urednika nam zbudata živo željo, da bi jima kmalu sledili nadaljnji zvezki z novimi in starimi deli. In da bi «Tiskovna zadruga» pri izdaji onih zvezkov, ki bodo prinesli Tavčarjeva «opera politica», ne bila ozkosrčna.

J. A. G.

Fran Levstik: Izbrani spisi za mladino. Priredila Fran Erjavec in Pavel Flerè. Z risbami okrasil Anton Koželj. Ljubljana 1921.

Za mladino! Hm. Za kakšno, v tem mi je bila največja uganka, ko sem zbirko pregledoval in... na koncu, tam je njena rešitev. «Ker ta zbirka ni namenjena zgolj ljudskošolski mladini, ampak mladini sploh, se nisva omejevala (sc. prireditelja) samo na takozvano «otroško snov» zlasti zato ne, ker izhajava iz prepričanja, da za mladino ni samo ono, kar je zapisano posebe zanj.» Modra in moška beseda, ki je napisana ob koncu. Res za mladino ni samo ono, kar je napisano posebe zanj, ampak še marsikaj drugega. Samo kaj, to se praša. Ali pa sta imela g. prireditelja to prašanje pred očmi, ali morda samo cilj, da izpolnita srednjedebo knjigo za mladino?!

Po uvodu, kjer je še dokaj spretno orisana Levstikova osebnost in njegovo obsežno delovanje, so takoj razvrščene njegove otroške pesmi. Pravi biseri so to, ki niso s časom prav nič izgubili na svoji vrednosti in blesku, zato je tudi prav, da so bile sprejete vse; zakaj pa je razrušena Levčeva razvrstitev in zakaj nov oddelek «Pesmi o živalih», mi je povsem neumljivo. Za temi pride precej obširni oddelek: «Razne pesmi», in tukaj bi se bila prireditelja lahko izkazala. Ne bom razmišljal, kakega sistema sta se držala pri urejevanju pesmi, ki zavzemajo dobro tretjino knjige, ker je to precej kočljivo in — ne bi pogodil. Seveda edino na mestu bi bil estetski pravec, četudi bi bil morda kdo mislil, da za mladino estetike niti treba ni. Sploh pa sta g. prireditelja pograbila iz Levčeve izdaje Levstikovih pesmi, ki je edino merodajna, eno pesem tu, drugo tam, kakor je že ravno nanoslo, in ko je bil šopek zadosti velik, pa sta ga ponudila nadopolni mladini, češ dovolj je lep zanj. In tako se skrivajo trpke «Lesnike» in «Zabavljice» med globoko refleksivno in mračno

liriko [«Spomladi» (65), «Tiha žalost» (67), «Pri oknu» (68) in «Težka pot» (77)], med čisto lirskimi pesmimi romance «Pastir in piščalka» (39), «Roža» (62) in dr.; med visoko in resno odo «Ura» (83) in veselo in razposajeno «Na vseh svetnikov dan» (86) pa tiče «Nagrobni napisi» (86), ki bi pač v izboru lahko izostali. Vem, da je odgovor na to: *variatio delectat*. Naj si bo! Vendar pa v splošnem precej dvomim, da bi imela mladina veselje in dopadanje nad refleksivno tu in tam skoro mračno liriko (dasi ji ne odrekam visoke estetske vrednosti), kakor n. pr.: «Tiha žalost», «Umirajoči pevec» i. dr. Treba ji je predvsem konkretnosti in širokega veselega razmaha; vse same odlične lastnosti Levstika-pesnika («Skrilovska modrost», «Vsak ob svojem času» i. dr.). Povprašal bi tudi še rad, kje so pesmi, najlepše, kar jih je Levstik napisal: «Pri potoci», «Deklica in ptič», «Povsod ni sreče», «Utvj», vendar si ne upam, ko vidim, kako sta se g. prireditelja ogibala vseh erotičnih momentov, kajti mlinski kamen za vrat ni majhna stvar; pa saj sta se ga tudi pošteno bala in zabrisala vsak najmanjši odblesek (izpremembi v «Popotniku» in «Nagrobni napisi»). Le tu pa tam kreneta nekoliko iz svoje rigorozno stroge poti [«Pastir in piščalka» (39), «Živa cvetlica» (60).] Sploh kaj pisan mozaik, samo podoba ni jasna. Pač «za mladino» «ad usum Delphini», vemo kaj ni zanjo, ne pa kaj je zanjo.

Med «Pravljice in pripovedke» je po nesreči menda zašel zgodovinski opis «Cesar Mavricij in Sloveni», katerega bi poleg tega, brez škode za razumevanje Levstika in za knjigo, lahko pogrešali. Poleg «Martina Krpana» je sprejeto v zbirko tudi «Potovanje». Nič ne bi ugovarjal temu, da se zadnji spis okrajša, saj je imel poleg svoje velike estetske vrednosti ravno to imenitno in takrat skoro neizogibno nalogo poučevati in dajati pisateljem potrebne napotke. Vendar je to okrajšanje kaj nerodno; kajti končno če je ostalo toliko, naj bi potem še drugo, da bi bilo vsaj vse razumljivo, kar sedaj na nekaterih mestih ni, ali pa naj bi se črtalo več, to se pravi vse ono, kar mladine ne bi zanimalo, dasi je imelo največjo vrednost za takratne pisatelje. Kar se tiče podob, ki krasé knjigo, bi bila sodba, da so slabe, preostra, sodba, da so dobre, pa veliko premila. Brez škode bi kot take lahko izostale!

Slovenska čitanka za višje razrede srednjih in njim sorodnih šol. Sestavil s sodelovanjem dr. Janka Bezjaka in dr. Antona Breznika dr. Ivan Grafenauer. I. del. V Ljubljani 1921. Str. 320. Cena 21 dinarjev. Založila Jugoslovanska knjigarna v Ljubljani. Natisnila Jugoslovanska tiskarna.

To je prva knjiga čitank za višje razrede srednjih šol, namenjena za pouk slovenščine, katere učni načrt je v glavnem tudi delo Grafenauerjevo, odnosno obeh njegovih sodelavcev. Ker se mora ravnati vsaka učna knjiga po načrtu predmeta, ki ga obravnava, začenjam poročilo o njegovi čitanki s kratko oceno učnega načrta za pouk slovenščine na naših srednjih šolah. Ta načrt velja od šolskega leta 1920./21. in je nastal po prevratu. Njegova glavna napaka je, da je prikrojen po učnem načrtu za nemščino na nemških srednjih šolah, dasi se zdi morda temu ali onemu taka prikrojitev naravna, češ da vodi pri živih jezikih z istim ciljem enako pripravljena pot do smotra. Toda pedagogika je kakor politika: ima načela, ki so splošno veljavna, mora pa poznati za različne prilike tudi razna pota. Kakor greše naši politiki z obleko, ukradeno pri tujih narodih in strankah, v katero hočejo vtakniti narod, ne da bi se prej

vprašali, ali odgovarja njegovim razmeram in potrebam, prav tako greše pedagogi, ki hočejo obravnavati vse po istem kopitu. Med nami in Nemci je glede bogastva literature, glede splošne literaturne in jezikovne izobrazbe in torej tudi glede priprave dijaškega materiala precejšnja razlika. Kar je zanje izvrstno, ni za nas vedno dobro. Zgled: njihovi sedanji metodiki predpisujejo, da naj stopi učitelj pred učence že na nižji stopnji s kakim pesniškim umotvorom in jim ga čita, tako da uživajo mlada srca popolnoma nemoteno njegovo lepoto v stvarnem in jezikovnem oziru. Gotovo lep način blaženja mladih src in zbujanja smisla za lepo, toda pri nas danes še nemogoč.

Tu omenjeno neupoštevanje naših sedanjih razmer, ki bodo gotovo skoro boljše, je krivo po mojem mnenju posameznih nesmiselnosti načrta za slovensščino. Ker je Grafenauerjeva knjiga, o kateri govorim, namenjena za peti razred, ostanem kar pri tem. Tu se zahteva izvor jezika, stvar, ki je na tej stopnji nemogoča, ker sploh ne morem govoriti o izvoru jezika, dokler nima učenec potrebne predizobrazbe, v tem slučaju potrebnega znanja, ki mu ga pa ne morem dati s par stavki. Razgovor o izvoru jezika spada kvečjemu v najvišji razred, ko se govori o tem prašanju tudi v psihologiji in imajo učenci že potrebno jezikovno podlago.

Iz nemških šol je prišla k nam tudi zahteva spoznanja najvažnejših pojavov svetovnega slovstva. Stvar sama zase je gotovo dobra, načina, kako se to dela, pa ne morem odobravati. Z odlomki svetovnih del je namreč učencem jako malo pomagano, in to tem manj, ker niso ti v čitanke sprejeti odlomki iz raznih ozirov, ki jih pozna šola več, kakor je treba, vedno najznačilnejši niti za pisatelja niti za delo samo. Če sliši učenec ob priliki čitanja takih odlomkov, ki so pa tudi redki, za nameček še par naslovov drugih del, nekaj suhoparnih življenjepisnih podatkov brez notranje zveze, zabeljenih samo z večjim ali manjšim številom letnic, in par sodb o dveh ali treh knjigah, ki jih sicer še nikdar niti videl ni, je šolski pouk o pojavih svetovnega slovstva končan. Jasno pa je, da ima učenec od njega manj koristi ko škode. Nauči se namreč sprejemati tuje sodbe o delih, ki bi jih moral presojeti na podlagi lastnega spoznanja, ter se uvaja v rabo brezvsebinskih estetsko-kritičnih fraz in v površnost ter odvaža od čitanja, razglabljanja in samostojnega mišljenja. Bujno literarno, oziroma kulturno življenje narodov mu ni drugega kot vsota naslovov, letnic in imen.

Kot tak odlomek smatram v Grafenauerjevi čitanki del Dantejeve «Božanstvene komedije» v Župančičevem in Debevčevem prevodu, zgled za alegorično-religiozni ep, ki obsega 21 strani. Kot pripomoček k spoznanju pojavov svetovnega slovstva mi ne koristi mnogo; če naj služi samo kot zgled neke pesniške vrste, bi ga zamenjal rajši z drugim, ki nam stoji bliže, kot primer sijajnega Župančičevega jezika je nepotreben.

Po mojih mislih naj bi se uvajali učenci v svetovno slovstvo s pridnim čitanjem celotnih znamenitih in dobotvornih tujih del v naših in tujih dobrih prevodih. S temi smo deloma že sami obskrbljeni, deloma smo pa zdaj zanje v manjših skrbel, ko nam ni več prepovedano posegati po bogatem prevodnem srbohrvatskem slovstvu, ampak je to celo priporočljivo. Najprej naj bi čitali dela slovanskega slovstva, da spozna učenec v prvi vrsti naš sorodni živelj, od katerega naj bi zavzemala njegova izobrazba vedno večje kroge.

Dobro bi bilo, ko bi se izdal za učitelje slovenščine uradno nekak seznam onih del svetovnega slovstva, s katerimi bi se naj seznanil učenec z lastnim čitanjem. To čitanje bi naj bilo obvezno predvsem za višjo stopnjo, medtem ko bi naj porabil učenec nižje, odnosno srednje stopnje za čitanje mu preostajajoči prosti čas za dela domače literature. Seznam bi se moral seveda ozirati v prvi vrsti tudi na uspehe, ki jih dosega naša srednja šola pri pouku drugih živih jezikov.

Škodila tudi ne bi pomožna učna knjiga o razvoju glavnih literarnih struj z ozirom na tuje narode.

Smotreno gojeno zasebno čtivo, ako bi ne primanjkovalo časa, tudi šolsko, bi doseglo vse drugačne uspehe, kakor jih je mogoče doseči z odstavki, kakršne ima Grafenauer pod skupnim naslovom «Iz slovanskega pesništva» (prim. v nemških berilih: Proben aus der Weltliteratur), kjer so zastopani na 19 straneh srbska narodna pesem, Erben, Mickiewicz in Puškin, katerih gotovo ni sprejel za to, da bi videl učenec na njih razliko med slovenščino in ostalimi slovanskimi jeziki, kajti do tega spoznanja pride lahko na primernejši način.

Kakor pri učnem načrtu, se kaže tudi v knjigi sami vpliv Grafenauerjevega znanja nemškega slovstva. Nemci so postavili definicijo balade, kakor jo ima Grafenauer, jo zavrgli in se v šolskih knjigah zopet vrnili k njej: balada nam največkrat kaže človeka, kako ga upropastijo sovražne, čestokrat demonske ali pa naravne sile. To velja za nemški šolski zgled balade, za Goethejevega «Erlköniga», učitelja slovenščine pa bo spravila ta definicija ne malokrat v zadrego pri razlagi pesmi, ki jih je uvrstil Grafenauer v čitanko kot zglede za balado. V estetskem oziru ni imel Grafenauer sreče ne le tu, ampak tudi pri drugih takih «zgledih». Knjiga bi morala biti nekako zrcalo najboljšega, kar premore naše slovstvo. Tu pa je zapustil sestavljavca na cedilu njegov okus. Grafenauer ne čuti poezije ali se pa vsaj dela, da je ne čuti, sicer bi ne navlekel v knjigo toliko rimane proze Antona Medveda, pa tudi marsikak drug njegov ljubljene med mladimi bi lahko izostal. Odkar je izdal Grafenauer svojo «Zgodovino slovenskega slovstva», se ne morem ubraniti dojma, da ni nepristranski pri presoji naših slovstvenikov. V tem dojmu me potrjuje tudi njegova čitanka ne le z izbero pesnikov, ampak tudi v dodatkih. Ali je njegova pristranost zavestna ali nezavestna, to je zame postranska stvar. Glede okusa mu pa moram kljub pravkar izrečeni sodbi priznati, da ga kaže še vedno več, kakor drugi naši sestavljavci čitank, in da se odlikuje njegova knjiga v tem oziru v primeri z drugimi čitankami.

Grafenauer je zamenil na naših šolah Sketa. V primeri ž njim pomeni velikanski in razveseljiv korak naprej. Predvsem mu štejem v zaslugo, da je pometel s Krekovo šolo, ki je vohala povsod sledove poganstva in si ni znala najnedolžnejše pripovedke drugače razložiti. Sicer bo žaloval za temi razlagami kak zaostali ptič med šolniki, ali vsaj našega naraščaja ne bomo več zavajali na kriva pota.

Obžalujem pa, da ima čitanka toliko tiskovnih napak. Popravljal si jih bo sicer večinoma lahko učenec sam (Canker!), deloma pa z učiteljevo pomočjo, vendar je najmanj, kar lahko zahtevamo od učne knjige, da je prosta tiskovnih napak, ker smatra učenec, ako je tiskovnih napak precej, kaj rad vsako nenavadnejšo obliko za tiskovno pogreško. Tudi pogrešam v knjigi potrebne

natančnosti in točnosti v opombah, n. pr. na str. 314. manjka takoj v prvi vrsti Aškerčevo rojstno leto itd.

Cena knjige je zelo visoka. Naša slavna učna uprava bi morala v tem oziru kaj storiti, kajti sicer bo skoro manj premožnim študiranje nemogoče, kar bi bilo za kulturni napredek naroda škoda. Da se ne ozira na splošne potrebe zasebno založništvo, je v sedanjih časih umevno, a vsaj naše kr. založništvo knjig bi ne bilo smelo umolkni po prevratu kot menihi pri jedi in bi ne smelo spadati med tiste naše državne ustanove, ki množe nezadovoljstvo in davke.

Dr. Lokar.

Čehov Ant. P.: Sosedje in druge novele. Poslovenil Fran Pogačnik. V Ljubljani. 1921. Založila «Tiskovna zadruga».

Spominjam se majhne Pilonove skice: Stanovski in duševni meščan sedi v kavarni in bere svoj časopis. Bere ga s strastjo, z žejo kakor poljski Judje Talmud. Bere mnenja in ideje prav takih in pa še slabših stanovskih in duševnih meščanov, kakoršen je sam, slabših zato, ker so drzni, da govore glasno. Toda meščan pije svojo «duševno hrano» iz njih mnenj. Res je, da žurnalista bere množico drugih časopisov, to naj ga opravičuje pri njegovem delu. Toda tiste časopise pišejo zopet prav taki meščani, kakoršen je on sam in kakoršen je Pilonov meščan. Vendar tega to ne vznemirja, nasprotno. On čuti čudovito harmonijo med svojim mnenjem in žurnalistovim; njegova intuicija pa napravi ves kolobar preko celega sveta od žurnalista do žurnalista in se vrne vanj nazaj kot mir, blaženost in občutek harmonije. Vse je razrešeno in v vsem se strinjamo. In meščan čuti pri branju, da je celica, ki utripa v taktu cele zdravo misleče vesoljnosti; zadovoljnost mu kakor lena, opojna meglica kali kri in ta opojnost miru je sladkost njegove «duševne hrane», ki jo pije iz časopisa. Vse to je povedano v par potezah, rahlih, toda določnih in izrazitih. V vsem je humor in globoko in resno razumevanje. — Take so novele Čehova. Vsaka beseda je poetirana, je edina na svojem mestu in natančno spada v isto skupino občutkov, s katero Čehov operira. Postavi eno besedo izven skupine, pa vse zahrešči, se nakremži, izgubi svojo podobo. Zakaj Čehov riše navadno, vsakdanjo življenje; vzemi njegovi umetni stališče, s katerega je pisana, in iz navadnega nastane vulgarno.

Druga knjiga naših prevodov iz Čehova je daleč pod prvo; med Prijateljevimi «Momenti» in Pogačnikovimi «Sosedji» je velikanska razlika, kajti Pogačnik je dosegel, da je predmet Čehovskih umetnih prerastel bistvo, to se pravi, umetnine so postale vulgarne. Ali ima to svoj vzrok v tem, da se ni zadosti seznanil s Čehovom ali v tem, da ne pozna jezika, je težko reči. Mislim, da ga ima v obojem, dasi je obseg prve možnosti težko določiti radi tega, ker je neznanje jezika naravnost neverjetno.

Primeri: Ruski pozdrav «Zdravja želajem», to je «Pozdravljeni!», prevede n. pr. z «zdravja iščeva» (str. 155.). Ali pa vzemimo stran prej v prvi vrsti: «... da je zalučil račune na tla in pomandral. Nato jih je pobral, mlaskal z jezikom ter...», v resnici pa se mesto glasi: «... da je vrgel računalo na tla in zacepetal z nogo. Nato ga je pobral, pričel šklepetati z njim (t. j. prerival je kroglice na računalu) in...». — Ali pa na 144. strani v 7. vrsti: «Tvoje neprotivljenje temelji, kakor vidim, na fiskni ideji...» mesto: «Kakor vidim, postaja tvoje neprotivljenje zlu fiksna ideja». Stran 143.

2. vrsta pravi Pogačnik «nedokazanega» mesto «ne do kraja izrečenega», kajti podobnost med njegovo besedo in rusko je res velika. V ruščini stoji namreč «nedokazanago». Potem ima celo množico napak sledeče vrste: «prevarantska zunanost» prevaja z «gizdalinska zunanost», izraz «od devetega let. (služil)» z «devet let»; «na tisoče rubljev» s «tisoč rubljev» itd. itd.

To so popolnoma jezikovne stvari. Toda mnogoštevilna mesta govore tudi o zelo pomanjkljivi pozornosti, s katero je prevajalec delal. Izpuščenih mest je vse polno, tako: stran 38. 4. vrsta, stran 51. 11. vrsta, stran 59. 4. vrsta od spodaj, stran 138. 18. vrsta izpuščen stavek, stran 139. 9. vrsta istotako, stran 145. 16. vrsta zopet stavek in str. 147. 17. vrsta zopet. Potem govori na 48. strani v 10. vrsti o velikonočnih darovih, dasi se godi dejanje o božiču. Na strani 141. v drugem odstavku je govor o tem, kako Vladimir Semjonič kritikuje povest neznanega avtorja. Da je avtor ženska, to ve samo Čehov, Vladimir Semjonič pa tega seveda ne ve, zato tudi piše: «...pisatelj ni le pripovedovalec-umetnik, temveč tudi izboren psiholog...»; Pogačnik pa je seveda takoj v početku odstavka izvedel, da je avtor ženska, pa se ni niti toliko zamislil v situacijo, da bi bil videl, da Vladimir Semjonič tega ne more vedeti, in zato piše pri njem kritikaster v ženskem spolu. Nasprotno pa je Duse pri Pogačniku moškega spola («...o skorajšem prihodu Duzeja.») stran 61. 21. vrsta.

Razen vsega tega stopa Pogačnik vedno iz tistega kroga, v katerem je stal Čehov. Čehov svojih oseb neposredno nikdar ne kritizira, kritizira jih pri njem življenje saho. Pogačnik pa napram osebam ne zna ostati miren in zdržen, kot je v največji meri Čehov, in vsepovsod podčrtuje, povdarja in, nasprotno, slabi, tako da daje umetnini popolnoma drug značaj. Posebno neprijetno dirne mesto na strani 57. v drugi vrsti, kjer pravi: «Mišenjka (nesimpatičen lakaj) je molčal in dvignivši obrvi nepremično bulil v stol.» Čehov pravi čisto mirno in brez žolča: «...nepremično gledal v stol». Takih odklonov pa je v tej knjigi nešteto; od prvotnega Čehova je ostala samo še silhueta in človek se nehote praša: kaj je privedlo prevajalca, ki je videl in čutil te umetnine v taki obliki, kakor jih podaja nam, kaj ga je privedlo do tega, da nam jih je prevedel?

Josip Vidmar.

Dve Meškovi povesti v nemškem prevodu. (Konec.) Str. 17.: Heiter und gültig lächelte ihm die Sonne entgegen. Veselo in dobrotno se mu je smehljalo naproti solnce, žareče oko božje, kakor ga je videl naslikanega nad velikim oltarjem v cerkvi. (Zakaj je eskamotirano solnce, žareče oko božje?) — Str. 18.: Es schien dem Kinde, als versichere ihm Gott durch den friedlichen, heiteren Anblick der ganzen Natur. Zdelo se je otroku, da mu pritrjuje Bog z vsem jasnim svojim obličjem. (Misli tako prevračati je tudi umetnost svoje vrste.) — Str. 20.: ...wie der ganze Himmel ihm entgegen gelacht hatte. ...kako se mu je smehljalo vse nebo, lice božje. (Vidi se, da Conrad-Eybesfeldova res ne mara ne solnca, ne neba primerjati z očesom ali obličjem božjim.) — Na str. 20. in 25. je prelagateljica s suverensko gesto in z energično potezo prečtala stavka: «Ko razprostro peruti, se jim lesketa perje v solnčnem zlatu, da jemlje očem vid.» «Nagloma mu je potrkal na srce lahek strah, da mu bere na licih, v očeh morda kdo skrivni njegov namen in mu zastavi siloma pot v paradiz, k rešitvi in sreči. „A ne bo, ne bo! Ko pa me varuje in

vodi angel!« — Str. 28.: Martin ging weiter wie im Traum in einer mond-
hellen Nacht. Kakor sen so mu bile misli. In popotovanje je bilo, kakor bi
stopal po cesti v spanju, v lunojasni (!) noči. Ne vé človek, ali roma v resnici
po tujih deželah; ali so šle na izprehod Je misli. (Ubranst mesečne noči je šla
mimo prelagateljice brez najmanjšega umevanja.) — Str. 29.: Zuweilen schaute
sich Martin erstaunt in der fremden Gegend um, durch die ihn die Straße
führte. «Wohin gehe ich?» fragte er sich leise, kaum bewußt. Včasih se je
ogledoval začudeno in radovedno po okolici, po novih krajih, skozi katere je
tekla cesta. «Kam pač hiti?» Kam me vodi in privede?» se mu je vsiljevalo
tiho vprašanje, a le polzavedno, kakor bi klicalo od daleč. — Str. 31.: Viele
solche Leute wandern auf unsern Straßen, hinausgetrieben vom Undank ihrer
Kinder. Mnogo takih ljudi hodi po naših cestah — priče o hvaležnosti otrok.
(Za stilistično-nazorne finese prelagateljica pač nima zmisla.) — Str. 37.: ... um
den Eindruck zu verwischen, den seine Worte in der zarten Kindesseele hinter-
lassen hatten. ...hoteč izbrisati ali vsaj zabrisati neugodno čustvo, ki ga je
zbudila v nedolžnem otroškem srcu izpoved o njegovi grešnosti, kar je govo-
rilo iz užaloščenih nedolžnih oči. (Tukaj je prelagateljica zopet pošteno kle-
stila!) — Na str. 38. je v prevodu izpuščen ves prizor z vranom. Meško pri-
poveduje, da je Martinka pozdravil stric vran — zelo star je moral biti, zato
tako radoveden: «Vraj? Vraj?» Prelagateljica se seveda ni hotela potruditi,
da bi bila za to prijazno besedno igro (vraj = v raj) dobila ekvivalent —
torej črtajmo! — Str. 40.: Es war angenehm kühl unter den Bäumen, obgleich
Martin die glühende Sonne durch die Wipfel leuchten sah. Prijetno je hladilo
med drevjem, dasi je videl Martinek med vrhovi dreves na sinjem nebu raz-
žarjeno solnčno oblo, ki je grela, kakor bi se hotela raztopiti v lastni žrjavici
(prav: žerjavici) in bi se nameravala razcediti od vročine. (Po vsej priliki se
je zdel tukaj Meško prelagateljici dosti ... prevroč; zato ga je malo ohladila.)
— Na str. 54. je izpuščen stavek: «svetlosolnčni prameni se razlivajo čez rdeče
strehe in drhte na njih, kakor bi polzelo čez opeko tekoče zlato.» — Str. 54.:
Martin dachte noch über diese traurige Möglichkeit nach. Še je mislil žalostno
misel o razočaranem srcu. (Žalostna misel = žalostna možnost!) — Str. 56.
in 57.: Man konnte ihn für einen Lehrer oder Mesner halten. In Wirklichkeit be-
gleitete (sic!) er diese beiden Ämter. Die reichen und (sic!) hartherzigen Be-
wohner dieses Dorfes hatten kein Geld für Kirche und Schule übrig. Na prvi
hip bi bil tukaj človek težko razsodil, kaj da je: ali župnik, ali učitelj, ali mežnar,
ali vse troje v eni osebi. Je sicer vse eno! V takih vaseh, polnih napuha, boga-
taške trdosrčnosti in domišljavosti, so tako vsi trije eno in isto — hlapci!
— Str. 58.: Denn böse Menschen gibt es immer noch. Ker tudi pri nas so
Judje! Še hujši so naši. (Judom se prelagateljica menda neče zameriti.) —
Str. 59. in 60.: Die Zweige rissen seine Wunde immer wieder auf; das Blut
lief ihm über das Gesicht, die Dornen verwundeten seine Füße. Tudi vejevje
ga je zadrževalo; od vseh strani ga je bilo v lice; trnje se mu je prijemale
obleke. (Tukaj je bil izvirnik vse prešibak in zato ga je bilo treba postaviti
na krepkejše, najsi krvaveče noge.) — Str. 60.: Der Friede Gottes umgab das
schlafende Kind. Es war wie in einer großen Kirche, wenn am Abend alle
Gläubigen sie verlassen haben und eine weihevollte Stille sie erfüllt. Krog
spečega deteta se je zibal v tajnih sanjah večerni mir božji. Vse ozračje in
ves gozd sta bila polna skrivnostne svečanosti. Bilo je kakor v velikanski

cerkvi, ko jo zapuste proti večeru vsi molilci, in se pogreza tiha in molčeča v sladko svoje premissljevanje; ali kakor bi se spuščali z nebes krilatci božji na zemljo, na gozd in na malega sanjavca, tako čudno je bilo krog in krog. (Tako je treba poezijo miru božjega koncentrirati v dva suha stavka!) — Na str. 69. sta «kot nepotrebna» izpuščena dva odstavka. — Na str. 72. pa je z besedami: «Plötzlich schmiegte er sich an die Mutter und sagte» povedano vse, kar tiči v izvorniku: «Hipoma se je privil z vsem majhnim (prav: malim) telesom še tesneje k nji; in v srčni radosti je izžuborel besede, ki se jim je stari učitelj še bolj začudil nego zjutraj župnikovim, dasi so bile odmev onih, shranjenih globoko v dovzetnem otroškem srcu, in jih ni mogel pozabiti do smrti.» — Str. 97.: Doch sah er nur die Bilder, die aus der Vergangenheit zu ihm kamen und vor seinen Augen erschienen, Erinnerungen waren es, die auf wundersamen Wegen kamen, bestrahlt vom märchenhaften Mondlicht vergangener Sommernächte. A videl v resnici ni drugega ko podobe, ki so ostajale v daljavi in so prihajale k njemu iz daljne tujine. Spomini so bili, ki so prihajali po čudeznih potih, obsevanih od čarobne lune tajne kresne noči. («Bestrahlt» meri na «Erinnerungen», ne pa na «Wegen» in «Sommernächte» niso kresna noč.) — Str. 112.: ... nur Freude und Seligkeit konnte auf den Wegen weilen. ... vse vesele in radostne so se izprehajale (misli in želje) po lepih potih. (Alegoričnega značaja tega stavka se prelagateljica sploh ni zavedla.) — Str. 113.: Er vergaß ganz, daß sein Onkel neben ihm saß und ihm schöne Geschichten aus seinem Leben erzählte. Povsem je pozabil, da sedi stric ob njem in mu pripoveduje lepo povest o svetu, glasečo se kakor pesem o velikih skrivnostih. (Obnova kakor iz šolarskega zvezka.) — Str. 113.: Jakob schreckte aus seinen Erinnerungen auf. Stric Jakob se je zdrznil sredi pripovedovanja. — Str. 118.: Der alte Musikant wußte aber, daß sein Leben zu Ende ginge. A stari muzik je vedel, da se igra njegovega življenja bliža h koncu. — Na str. 119. in 122.: ni izpuščeno nič manj nego sedem odstavkov. — Str. 124.: Hier um ihn war nur ein kleines, ihm wohlbekanntes Fleckchen Erde. Tukaj ob njem, kar gleda oko, je le neznamenit košček sveta. — Str. 126.: Häuser wie aus Zucker. Hiše kakor iz cukra, z rdečimi čepicami na vrhu, kakršno ima gozdni škratelj. (Zakaj pa je bil prelagateljica gozdni škratelj z rdečo čepico tako nevšečen, da je prezirno krenila mimo njega?) — Str. 126.: Nur reiche Leute wohnen in diesen Häusern, die ... dich unter ihr gastfreundliches Dach laden, damit du ihnen aufspielst. In sami bogati ljudje prebivajo v teh hišah, ... ki te sprejemajo pod streho kakor rodnega sina, če jim zagodeš pesem po njihovem srcu. (Čemu te oblastne, neupravičene izpremembe?) — Str. 127.: Niemand weist dich ab. Nihče te ne ošteje. — Str. 134.: Mit seinen harten, plumpen Fingern zupfte er an den Saiten, und sie stöhnten auf, als schmerze sie die fremde, rauhe Berührung. Prsti njegovi so bili debeli, raskavi in okorni in strune so se oglašale v neubranih zvokih, kakor bi jim bilo tesno in bi se žalostile in bi tožile, ker se jih dotika, jih muči in jih skruni neumetniška roka, (Zopet nerodna obnova iz šolarskega zvezka.) — Na str. 143. je izpuščen ves nazorni stavek «nad njim, ob njem je vil veter, se zadeval v raztrgano skalovje in je stokal z bolestinimi glasovi, ker mu je trdo, ostro kamenje sekalo skeleče rane.»

Iz teh zgledov se vidi, da je prevod skrajno samovoljen, obenem pa površen in zanikaren. Da je po nekod zanikaren tudi po jeziku, bi lahko izpričali z mnogimi zgledi, toda bodi dovolj — stvar je itak narastla čez mero! Toda, če je bilo treba dokazati, da nemški Meschko ni več slovenski Meško, je bilo tudi treba seči nekoliko bolj v globino in širino. Prevodi, ki tako brezobzirno pretvarjajo in potvarjajo slovenska dela, se morajo kar najodločneje odklanjati.

A. Funtek.

V «Zeitschrift f. Bücherfreunde», N. F. XIII, 115 je neki «—o—» sodbo o literarni vrednosti te knjige stisnil v sledeča stavka: «Zart und ansprechend sind die Stücklein, gläubig möchte man sagen, aber Geschichten für Kinder sind es nicht: dazu sind sie zu wenig stofflich. Literarische Ansprüche aber darf man ebensowenig stellen: daran hindert die Mittellage des Tons, der eben halb kindlich ist und mangelnde psychologische Vertiefung.»

Crnjanski Milan: Priče o muškom. Beograd. 1920. (V cirilici.)

Prebral, pazno in s premislekom sem prebral vse te «priče», ki jih je šest, razdeljenih v dva dela: «Iza vidovdanske zavese» in «Mutni simboli», — prebral in nisem vedel, kaj bi ž njimi. Pa sem šel in sem bral še enkrat in si nisem mogel pomagati.

Prvi del bi še bil.

Začenja se z novelo «Sveta Vojvodina» in pripoveduje o nekem Panteliji Popiću, «varoškom kapetanu», ki je bil pijanec in babjek in ki je «... imao grdne, žute, mokre oči, prazne kao izpijane čaše vinske». S prijetno satiro gre beseda o razmerah v Vojvodini in o moškem pred vojno. Vse mu je politika, ženska in vino — odposod vpliv madžarske kulture... Mož ostane mož, zvest svojemu značaju, ki ga ne spremeni spremenjeni način življenja in ljubezni. V možu ostane moška sila gospoda in gospodarja.

«Apoteoza» je druga slika. Zelo izvirna satira je ta resna in bolešna zdravica možem, ranjenim in bolnim vojakom, vsemu širokemu Banatu, zastopana po simbolu moških batalijonov svete Vojvodine, po «šusteru Proku Naturalovu, generalštabnom kaplaru slavne armade bečkog česara, kojeg su streljali 916. novembra prvog.» Stavek o tem slavnem «šusteru», ki so ga ustrelili «916 novembra prvog» menda zato, ker se je nalašč okužil s spolno boleznijo, da ne bi moral iti na fronto, se ponavlja vsaj dvakrat na vsaki strani. Kaj je pisatelj natančno hotel s to zdravico: ali se je hotel tudi norčevati, ali se je hotel samo jokati, med bobnenjem votlih fraz in med ženketom «čas vinskih», ni mogoče ujeti.

«Veliki dan.» — Na eni strani ob poginu Avstrije divjanje sirove, pogoltne in brezumne drhali, brivec, ki jaha «vicišpana», židovska krčmarica, ki jo «narod» prisili, da mu mora gola in naga streči; na drugi strani «gospodar Pera», ki ne more pozabiti kralja Milana in avstrijskih graničarjev in ki se ne more vživeti v nove razmere, čeprav ima hčer družabnih in političnih ambicij, da zbira okoli sebe negodne gimnazijce in novodobne ženske, puščajoče gospodinjstvo in odgojo otrok in priskutno se vtikajoče v javna prašanja.

Tako je «Iza vidovdanske zavese».

Moška objestnost in oblastnost sta risani ostro, jedko. Ponižanje in trpljenje ljudi, posebno vojakov, ki ju morajo med vojno prestajati, sta taki, da svet še ni videl kaj podobnega. Grozota nad grozoto, človek zoper človeka, mož zoper moža.

Ampak na dolgo in široko frazari s praznimi, ponavljajočimi se izrazi in stavki, ki ne povedo dosti več ko nič, — kakor pač skoraj vsi simbolisti, kateri se kregajo z logiko in s pametjo. Tu, tam se izpozabi in pripoveduje spretno in zanimivo, a naenkrat spet utone v plohi bobnečih besedi, repeška v brezdanjem tomunu, zažene se s svežo, mlado močjo na površje in postane živ in nazoren. Ali, kakor bi se pokesal, se na mah vse izgublja v nekem misticizmu in simbolizmu.

Med «Mutnimi simboli» so: «Vrt blagoslovljenih žena», «O bogovima» in «Legenda».

Človek res ne ve, kaj bi dejal. Posebno čudna sta prva dva. Bereš, bereš in že misliš, da si ujel misel, — na, pa se ti utrne kakor drhteča svečka v slabem zraku. V «Legendi», tako se mi je zdelo, pa sem spoznal križano dobroto, Kristusa samega.

«Motne simbole» jih pisatelj sam imenuje in jaz mu počeno izpričam, da so zares zelo zelo motni, da ne zbujajo resničnosti in da ne dajo slutiti podob za zatorjem. Z njimi tavaš po neki temi, spotikaš se ob nelogičnosti in držiš tako rekoč roke pred seboj, kakor bi zašel v temno in neznano sobo.

Vsa knjiga je pisana z nekim nenaravnim in kričavim spakovanjem. Ni me mogla ogreti v celoti, v podrobnostih sem pa našel nekaj zavednih ali nezavednih biserov pristne poezije. Ko se izbrusijo, se bodo svetili in bodo izgubili motne primesi.

Ali taka je za enkrat moderna, najnovejša moderna, ki se ni še našla, ni še shodila in samo kriči v svoji izposojeni zibki.

Koreninice, take kakor nitke in nezmožne daljšega življenja, ji niso pognale iz domače zemlje, iz domačih potreb in po domačem okusu. V svoji enodnevnosti bohotijo in hočejo prerasti vse. Škoda sokov, kolikor jih nezasluženo absorbirajo...

Ob tej knjigi sem se spomnil prismojenega nemškega modernista, menda Döblingerja, natančno si «slavnega» imena nisem zapomnil, ker se mi dečko ni zdel čisto normalen. V delcu, ki je kar treskalo od same modernosti, je kvaril slovnico, izpuščal skoro vse samostalniške člene, postavljaj na glavo vsa pravila jezika in človeškemu govoru ustrezajočega sloga; tudi ločila je izpuščal in čvekal v blaznih primerih...

Milana Crnjanskega ne zametujem kar tako. Saj ima tudi dosti lepih momentov. Jezik ima zelo v oblasti. To je pri modernih redkost. Le škoda, da je ž njim lahkomišeln. Najnavadnejši in najnenavadnejši izrazi se mu vežejo v presenetljive smeje rečenice. Tega se najbrž tako zaveda, da si upa zapisati vse, česar se spomni, ne da bi pomislil, ali mu bomo mogli slediti ali ne.

Vedi ga vrag, ali je to res lepo, ali je to res umetnost, če pišem tako, da me sploh ne ali vsaj zelo težko razumejo oni, katerim pišem... Ali kdo ve: morda je to zaplodek, zametek umetnosti, ki ne bo več umetnost, ampak odsev duševnega stanja v bolnem, dekadentnem in degeneriranem času.

Gotovo je zame vsaj to, da človek, ki mu je okus še kolikor toliko zdrav, nima od take knjige nič, skoraj prav nobene koristi, prav nobenega užitka.

Žal mi je, zelo žal, da ne morem o M. Crnjanskem, ki ga Srbi štejejo menda med svoje najizrazitejše moderne «literatorje», povedati kaj več in bolj pohvaliti njegovih «Prič o muškom», ki jih je preplel z donečimi domoljubnimi in rodoljubnimi tiradami.

Ivan Zorec.

NOVE KNJIGE.

Uredništvo je prejelo v oceno sledeče knjige (z zvezdico * označene so natisnjene v cirilici):

Cankar, Ivan. Črty a povídky. Ze slovinštiny přeložil dr. Bohuš Vybíral. V Přerově. 1921. 150 str.

Detela, Fran. Takšni so! — Begunka. Na Prevaljah. Družba sv. Mohorja. 1921. 96 str. (Slovenskih večernic 74. zvezek.)

Fiumanella, La. Rivista mensile di lettere e d'arti. Fiume. Anno I^o, Nr. 1.

Green, A. K. Za milijoni. Roman. Poslovenil Danilo Zorčič. Ljubljana, 1920. Založila «Jugoslavija». 253 str. 28 K, vez. 34 K.

Ilešič, Fr. Vežbenica hrvatskosrbskega jezika za srednje in njim slične šole. V Ljubljani. Tiskovna zadruga. 1921. 283 str. 74 K.

Jeglič, Anton Bonaventura. Na noge v sveti boj. III. knjiga. Na Prevaljah. Družba sv. Mohorja. 110 str.

Kmetova, Marija. Helena. V Ljubljani. Zvezna tiskarna. 1921. 134 str. (Narodna knjižnica, 30.—31.)

Koledar družbe sv. Mohorja za leto 1922. Na Prevaljah. 1921. 128 str.

* **Mauclair, Camille.** Fizička ljubav II. Prostitutka. Preveo s francuskoga Radivoje Karadžić. Beograd. S. B. Cvijanović. 1921. 111 str. 20 K.

Radošević, Mijo. Marxizam, panslavizam i jugoslovenstvo. Zagreb 1921. «Moderna knjižnica.» 47 str. 20 K.

Tonka-Album. Izdan prigodom 20godišnjice zvaničnoga rada. Priredio i uvodom popratio Vladimir Prestini. Zagreb u jeseni 1921.

* **Velimirović, Nikolaj.** Religija Njegoševa. 2. izdanje. Sa slikom Njegoševom. Beograd. S. B. Cvijanović. 1921. 188 str. 48 K.

